ZICHRON MEIR EDITION

תרגום אונקלוס ONICLOS

פרשת נצבים־וילך Parashas Nitzavim-Vayeilech

ArtScroll® Series

Rabbi Nosson Scherman / Rabbi Gedaliah Zlotowitz

General Editors

Rabbi Meir Zlotowitz 7"7, Founder

פרשת נצבים

ס אַהֶּוֹם נִצָּבִים הַיּוֹם כִּלְּכֶׁם לִפְנֵי יהוְה אֶלְהֵיכֵם רְאשׁיכֶּם

ס אַהּוּן פָוְמִין יוֹמָא דִין כִּלְכוֹן קָדָם יִיָּ אֱלָהַכוֹן בישׁיכוּן

שׁבְטֵיכִּן פָּוְמִין וּוֹמָא דִין כִּלְכוֹן קָדָם יִיָּ אֲלָהַכוֹן בִּישׁיכוּן

שׁבְטֵיכוּן סְבֵיכוֹן וְסְרְבִיכוֹן כֹּל אֲנָשׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּלְכוֹן נְשִׁיכוֹן

וְגַרְךְּ אֲשֶׁר בְּקָרֶב מַחְנֵיךְ מַחֹטֵב עֵצֶיךְ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךְ:

וְגִּרְךְ אֲשֶׁר בְּקָרֶב מַשְׁרִיָּתִיךְ מַחֹטֵב עֵצֶיךְ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךְ:

וְגִירְךְ דִי בְּגוֹ מַשִּׁרְיָנְיִיךְ מִלְּכֵּט אָעִיךְ עַד שַׁלִּי מִיּרְ:

בְּגַעַנְיִים לְהַתְגַיֵּר בִּימִי מֹשֶׁה בְּדֶרֶךְ שָׁבָּחוּ גְּבְעוֹנִים בִּימֵי יְהֹשְׁעַ, וְזֶהוּ הָאָמוּר בַּגִּבְעוֹנִים "וַיַּעֲשׁוּ גַם הַמָּה בְּעַרְמָה" (יהושע ט, ד) וּנְתָנָם משֶׁה חוֹשְבֵי עַנִים וְשׁוֹאֲבִי מָיִם (תנחומא ב; יבמוש טט.):

(ט) אַתֶּם נִצְבִים. מְלַמֵּד טָּכִינְסָס מֹטֶּה לִפְּנֵי הקב"ה בְּיוֹס מוֹמוֹ לְהַכְנִיסָס בַּבְּרִית: רָאשִׁיבֶם שִׁבְטֵיבֶם. רָאשׁיבֶּ לְבַבְּטֵיכֶס: זְקְנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם. הָּחָבוּב חְבֹּיב קוֹדֶס, וְחַׁחַר כַּדְּ בֹּל אִישׁ יִשְׂרָאָל: (י) מֵחֹטֶב עָצֵיךְ. מִלַמֵּד בַּבְּאוֹּ

CHUMASH TRANSLATION

⁹ You are standing today, all of you, before Hashem, your God: the heads of your tribes, your elders, and your officers, every man of Israel; ¹⁰ your small children, your women, and your proselyte who is in the midst of your camp, from your wood hewer to your water drawer,

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 9. אַתּון קּוְמִין יוֹמָא דֵין בָּלְּכוֹן You are standing^[1] today, all of you, קָּדָם יְיָ אֱלְהָכוֹן before Hashem, your God, בישִיכוֹן YOUR tribal HEADS, שְׁבְטֵיכוֹן YOUR TRIBES, כֹּל אֲנָשׁ יִשְׂרָאֵל and your officers, בֹל אֲנָשׁ יִשְׂרָאֵל every Person of Israel;
- 10. יַטְפְּלְכוֹן your small children, יַטְפְּלְכוֹן your women, אוֹרָהְ דִּי בְּגוֹ מֵשְׁרְיָתִיךְ and your convert who is in the midst of your camp, מְלָּקֵט אָעִיךְ from your wood GATHERER עַד מְלֵי מִיךְ to your water FILLER,

1. The Midrash (Eichah Rabbah 3:1) comments on this verse: Even if all the curses expounded in the preceding parashah befall you, still, אַהָּם נִצְּבִים הַיּוֹם, you are standing today: As a nation you will continue to stand, and you will not be destroyed by these numerous punishments. The Midrash adds that this lesson is clarified by the translation of Onkelos: אַתּוֹן קַיִּמִין יוֹמָא דֵין.

This Midrash is puzzling: What does the translation of Onkelos show that we would not see from the Hebrew words of the verse itself? Me'at Tzori explains that generally the Hebrew בעב refers to standing by for a purpose, in anticipation of some event. When that is indeed the meaning, Onkelos translates with the term עתר (see Shemos 2:4 note 7). Since in our verse the people were standing at the ready to enter a covenant with Hashem, the appropriate translation for בַּבְּבִּים in our verse should be מְיֵבְּיִם (as Targum Yonasan indeed translates). Onkelos' מְיֵבִין, standing (which can also mean existing), is the basis for the Midrash's teaching that the people would withstand all the punishments that they would experience.

Alternatively, the term קִיְמִין, means you exist, and alludes to a similar teaching from Midrash Tanchuma (cited by Rashi to v. 12): After the people heard the curses in the previous parashah, they blanched and felt unable to face the future. Moshe reassured them by saying:

You yourselves sinned grievously against Hashem, and nevertheless you remain in existence; Hashem did not annihilate you (see *Torah U'Peirushah*).

 $2.\ Rashi$ teaches that the phrase קאשִׁיכֶּם שִׁבְטֵיכֶּם to derstood as though it said אָבְטֵיכֶם לְשִׁבְטֵיכָּם, the heads "of" your tribes. Moshe thus begins with a general reference to בְּלְכֵּם, all of you, and then details the people in order of rank: the tribal heads, the elders, the officers, and, finally, every man of Israel.

Onkelos, however, reads the words רְאשֵׁיכֶּם מְּרְאַשִׁיכֶּם אַרְטֵיכֶם as referring to רְאשֵׁיכֶם, your [tribal] heads, and יְשִׁרְטֵילָ, your tribes. Gur Aryeh explains that Onkelos also interprets the verse as listing each in order of rank, but from another perspective. Moshe begins with בְּלְכָם all of you, since the nation as a whole is the highest-ranking entity. After that is הַאָרְטִילָּ, your [tribal] heads, who are not included in the tribe itself and precede it as its leaders; then השל your tribes as a whole; he then mentions the most prominent individual members of the tribes, the elders, followed by your officers. The list ends with every [individual] man of Israel. [See Beurei Onkelos for alternative approaches to Onkelos.]

3. Onkelos renders the Hebrew חטב, chop, as לקט, gather, to clarify that it refers not only to those who cut the lumber but also to those who collect the wood. Alternatively, the term לקט can also be used for cutting

יָת קְיָמָא הָדִין וְיָת מוֹמָתָא הָדָא: יַדְּאָרֵי יָת מַן דִּי אִיתְוֹהִי הָכָא אָת־הַבְּרָית הַוֹּאת וְיָת מוֹמָתָא הָלָהָר וּבְּמוֹמָתֵה דִי יִיָּ אֶלְהָרְ בִּוֹי עִמְרָ הַיִּים לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יֵּ וְלָא אִתְּכֶם לְבַּדְּכֵּם אֲנָכִי כֹּרַת יָהֵנִי לָרְ לְּאַלְהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לֶרְ וְבְאֲשֶׁר נִשְׁבַע לַאֲבֹהָירְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יֵּ וְלָא אִתְּכֶם לְבַדְּכֵּם אֲנָכִי כֹּרַת לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יֵּ וְלָא אִתְּכֶם לְבַדְּכֵם אֲנָכִי כֹּרַת לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יִּ וְלָא אִתְּכֶם לְבַדְּכֵם אֲנָכִי כֹּרַת לְאַבְּרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יִּ וְלָא אִתְּכֶם לְבַדְּכֵם אֲנָכִי כֹּרַת אָת־הַבְּרָית הַוֹּאת וְאָת־הָאֲלָה הַוֹּאת: יִּרְ כִּי אֶתרּבְאָשֶׁר יִשְׁנִוֹ בָּי אָת־הַבְּרָית הַוֹּאת וְאָת־הָאָלָה הַוֹּיִא אִתְּבֶּי הִינִוּ אָנְהָיּ הִיִּיִם לְּבְּלְיִי כִּרָת אָת־הַבְּרָית הַוֹּאבׁת וְיָת מוֹמָתָא הָוֹי וְיָת מוֹמָתָא הָוֹי יִי מִי מַן דִּי אִיתְוֹהִי הָּבָּי

חָסֵר שְׁמָיִס, חוּן מַחַּרְבָּעִיס וְחַשַׁע שְׁבְּחוֹרַת פֹהֵנִס, חוֹרִיקוּ פְּנֵיסָס, וְחַשָּׁע שְׁבְּחוֹרַת פֹהֵנִס, חוֹרִיקוּ פְּנֵיסֶס, וְחָלְתְּרוּ: מִי יוּכַל לַעֲמוֹד בְּחֵלוּ. הִמְחִיל משֶׁה לְפִּיְּיסֶס, בְּלִייָה, וַהֲבִים הַיּוֹם, הַרְבֵּה הִכְּעַמְּמָס לַמְּקוֹס וְלֹחׁ עָשָׁה חִׁפְּכֶס בְּלִייָה, וַהֲבִיר חַבְּיִּחֹס בְּיָה בְּחָבּר לְכָס וְכָךְ שָמִיד לְהָחִיר לְכָס, וְכַּךְ שָמִיד לְהָחִיר לְכָס, וְכַּךְ שָמִיד לְהָחִיר לְכָס, וְכַּךְ שָמִיד לְהָחִיר לְכָס, וְכַּבְּיִלְם שְׁלְּבִּי שְׁמִילִּה מִזּוֹ פִּיּיִמִין שָׁמְכֶס וּמַלִּיבִין שְׁמְכָּס לְפִּנִיוּ. וְחַׁף הַפְּּיִלְם שִׁלְּה מִזּוֹ פִּיּיִמִין שָׁמְכֶס וּמַלִּיבִין שְׁמְכָּס לְפִּנִיוּ. וְחַׁף וֹלְּמִיעְלָה מִזּוֹ פִּיּיִמִין שָׁמְכֶס וּמַלִּבִים, לְפִּי שֶׁבִיוּ יִלְרָחֵל וּלִמֵעְלָה מִזּוֹ בְּיִּימִין שָּמְכָס וְמִבְּבִים, לְפִי שֶׁבָּיוּ יִלְּרְחֵל מִפְּרְכָּם לְפִּרְנָם, מְמִּלֶּם (יִהוֹשְׁ בּר, חִ, וְכֵן שְׁמִּבְּלְה חִוֹּכִין מְפַרְנָם לְפִּרְנָם, מְמִּלְּבְל (יהושע כד, חִ, בְּדִּילְ שָׁבָּה חִמְּכִּם לְּבִּילְ שָּׁבְּי יְיִּחֹשׁ נִיהושע כד, חֹ, וְכֵן שְׁמּוּחָל, לִיִּרוֹ שֶׁל (יִבִּים לְּבָּבְי בְּיִבְּים וֹבְּיוֹבְין מִבְּיִם לְבְּיִבְּים וֹבְּבּיל (ימִיתוֹל לִּבִּי לְנִים לִּבְּים בְּיִּיִים (מִבְּינִם לְבָּבְיבָּ בְּיוֹם יִּבְּה בִּייִים (מִּבְּיבְּיבְ מִבְּיבְּים בְּיבְּיבְ שְׁבָּיה חִיבִּים בְּיבְּיבְ שְׁבָּים וֹבְּיבּיף בְּיבְּים בְּבִיבְּים בְּבִּיבְּים בְּבִּיבְּים בְּיבְּים בְּבִּיבְּים בְּבִּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּבִּיבְּים בְּבִּיבְּים בְּבִּיבְּים בְּבִּיבְּים בְּבִּיבְים בְּיִים בְּבִּיבְים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיבְּים בּיבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיבְּים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִּבְּים בְּיִים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיבְּים בְּיוֹים בְּיבְּיבְּים בְּיִים בְּיבְּים בְּיִים בְּבִּים בְּיִים בְּיִים בְּיבְּים בְּיִבְּים בְּבִים בְּייִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּבִּים בְּיִים בְּבִים בְּבִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיוּים בְּיִּבְּים בְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּיבְּים בְּבְּיוּים בְּבְּיִים בְּבְיִיוּים בְּיִיּים בְּיִים בְּבִים בְּבְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִייִים בְּבְיִים

— CHUMASH TRANSLATION –

¹¹ for you to pass into the covenant of Hashem, your God, and into His curse that Hashem, your God, seals with you today, ¹² in order to establish you today as a people to Him and that He be a God to you, as He spoke of you and as He swore to your forefathers, to Avraham, to Yitzchak, and to Yaakov. ¹³ Not with you alone do I seal this covenant and this curse, ¹⁴ but with [whoever] is here,

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 11. אָאָלוּתְךְּ בְּקְיָמָא דֵּיוִ אֱלָהְךְ TO BRING YOU into the covenant of Hashem, your God, וּבְמוֹמְתֵה and into his OATH, בור עמָךְ יוֹמָא דֵין that Hashem, your God, נְּזֵר עִמְךְ יוֹמָא דֵין seals with you today,
- 12. בְּדִיל לַאֲקָמָא יָתְךְּ יוֹמָא דֵין in order to establish you today אָבָרְהָּוּ לְּבֶּלְהָּ as a people BEFORE Him בְּרָמוֹהִי לְעַמָּא as He spoke TO and that He be a God to you, בְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ as He spoke TO you בְּמָא דִי קַיִּים לַאֲבָהָתְּךְ and as He swore to your forefathers, לְאַבְּרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֵּקב to Avraham, to Yitzchak, and to Yaakov.
- 13. וְלָא עִמְכוֹן בּלְחוֹדֵיכוֹן —Not with you alone אֲנָא נָּזַר יָת קְיָמָא הָדֵין and this oath,
- 14. אֲבִי יָת מֵן דִּי אִיתוֹהִי הָכָא but they include whoever is here,

something from its place of growth (see Marpei Lashon; Beurei Onkelos; HaKesav VeHaKabbalah to Bamidbar 15:32; Nefesh HaGer; Or HaTargum).

4. The root אבר, pass (as in לְּעָבִּוּךְה, for you to pass), is used in Hebrew to denote making a covenant [since covenants were sealed by passing between two partitions, such as two halves of an animal (Rashi)]. In Aramaic the term עול, enter, is used to describe entering into a

covenant (Beurei Onkelos). [The parallel Hebrew בנט is used in the context of establishing a covenant in the blessing recited by the father at the circumcision of his child: לְהַבְּנִיסוֹ בַּבְרִיתוֹ שֶׁלֹ אֲבַרְהָם אָבִינוּ, to have him enter the covenant of Avraham, our father (Lechem VeSimlah).]

5. The Hebrew word אָלָה usually refers to an oath that places a curse upon the one who is swearing in the event that the oath is false or he violates it (see, e.g.,

עַפְּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לּפְנֵי יהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֵנוּ פְּה עמָנוּ קָאֵם יוֹמָא דִין קָדָם יְיָ אֱלָהָנָּא וְיָת מֵן דִּי לֵיתְוֹהִי הָכָּא עמָנוּ הַיְּוֹם: • שלישי טוּ בִּי־אַתָּם יְדַעְהָּוּן יָת דִּי יְתַבְּנָא בְּאַרְעָא עמָנוּ הַיְּוֹם: יוֹ שִבְּרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיָם אֲשֶׁר עֲבַרְתָּם: טוּ וַתִּרְאוּ מִצְרָיִם וְאָת אֲשֶׁר־עָבֶרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיָם אֲשֶׁר עֲבַרְתִּוּן: טוּ וַתִּרְאוּ יְת שִׁקּוּצֵיהוֹן וְיָת עָּבְרְנִּא יִּבְּגוֹ עַמְמַיָּא דִּי עֲבַרְתוּן: טוּ וַחָזִיתוּן עִמְּהַנוֹן וְיָת עָשְּׁנְהְהוֹן אָעָא וְאַבְנָא כַּסְפָּא וְדַהָּבָא דִּי עִמְרַהוֹן עמְהוֹן: יוּ דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבֵר אוֹ אִתָּא אוֹ וִרְעִי אוֹ שִׁבְּטָא עִמְהוֹן: יוּ דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר אוֹ אִתָּא אוֹ וַרְעִי אוֹ שִׁבְטָא

*נ״א: בֵּינֵי

י"בס

שָׁהָיוּ מוּסְרָחִים וּמְחוּסִין כְּגָלֵל: עֵץ נָאֶבֶן. חּוֹסָן שֶׁל עַנִּים וְטְלֹּים רְחִיסֶם בַּגָּלוּי, לְפִי שָׁחֵין הָעוּבְדֵי כּוֹכְבִים יְרַחִים שְׁמָּח וְזָהָב, עִמְהֶם בְּחַלְרֵי מַּשְׂכִּים שְׁמָח וְזָהָב, עִמְהֶם בְּחַלְרֵי מַשְׂכִּים שְׁמָח וְנָהָב, עִמְהֶם בְּחַלֵּרִי מַשְׂכִּים בָּס יְרַחִים שָׁמָח וְגָּרְבוּ: (יוֹ) פָּן נֵשׁ בָּבֶם וֹגוּי. לְכִיךְּ לְהָשִׁבִּיעַכָם: פַּן נִשׁ בַּבֶם. שַׁמַח יַשׁ בַּכַם: לְמִח עַנְיִהְ לַהָּשִׁבִּם: בַּוֹ וְנִישׁ בַּבֶם: שַׁמַח יַשׁ בַּכִם:

(יד) וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנוֹ פֹּה. וְמַף עִס דּוֹרוֹת הָעֲמִידִיס לְּהְיוֹת (מִנְחִוֹמְל ג): (טו־טז) בִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם וֹגוֹ׳ וַתִּרְאוֹ אֶת שִׁקוּצֵיהֶם. לְפִי שֶׁרְחִימֶס הְחוֹמוֹת עוֹבְּיִי עֲבּוֹדָה וָרָה, וְשָׁמָּל הָשִׁיל לֵב חָׁקִד מִכֶּס חוֹמוֹ לֶלֶכֶת חַׁחֲכִיסִס: וַתִּרְאוֹ אָת שִׁקוּצֵיהֵם. עַל שֵׁס שַׁהִיוּ מְחוֹסִיס כְּשַׁקְנִיס: גָּלְּלֵיהָם.

——— CHUMASH TRANSLATION —

standing with us today before Hashem, our God, and with [whoever] is not here with us today.

¹⁵ For you know how we dwelled in the land of Egypt and how we passed through the midst of the nations through whom you passed. ¹⁶ And you saw their abominations and their **detestable idols** — of wood and stone, of silver and gold which are with them. ¹⁷ Perhaps there is among you a man or woman, or a family or tribe,

— ONKELOS ELUCIDATED —

עְמָנָא קָאֵם יוֹמָא דֵין — standing with us today בֶּרָם יִיְ אֱלָהָנָא — before Hashem, our God, וְיָת מַן דִּי לֵיתוֹהִי הָכָא — and whoever is not here עִמְנָא יוֹמָא דֵין — with us today. [6]

- 15. אֲבִי אַתּוּן יְדֵעְתּוּן For you know יָת דִּי יְתֵבְנָא בְּאַרְעָא how we dwelled in the land of Egypt יְיִת דִי how we dwelled in the land of Egypt יְיִת דִי and how we passed through the midst of the nations (7) through whom you passed.
- 16. וְחֵיֵתוּן יִת שִׁקּוּצִיהּוֹן וְיָת טְצְוָתְהּוֹן And you saw their abominations and their FALSE GODS אָצָא וְאַבְּנָא both those of wood and stone בַּסְפָּא וְדַהְבָּא דִי עִמְהוֹן and those of silver and gold which are kept with them.
- 17. דילְמָא אִית בְּכוֹן גְּכַר אוֹ אָתָא Perhaps, then, there is among you a man or woman, אוֹ זַרְעִי אוֹ שַׁבְּטָא or a family

Vayikra 5:2). Wherever our passage uses this word in reference to this covenant, which included such an oath (see Aderes Eliyahu), Onkelos renders it אָלָה, oath. However, when the word אָלָה in our passage refers to the curse itself (as it sometimes does, e.g., Bamidbar 5:21), Onkelos renders it אָלָה, curse (as in vv. 19, 20, and 26 below).

6. The word אָ in the phrase ... בָּי ״אָת״ אֲשֶׁר יֶשְׁנוּ פּה קָּי״אָת״ אֲשֶׁר אֵינְנוּ פּה קּי״אָת״ אֲשֶׁר אֵינְנוּ פּה קו״אָת״ אֲשֶׁר אַינְנוּ פּה with: the covenant and oath are made both "with" whoever is here ... and "with" whoever is not here, referring to future generations (see Rashi). Seemingly, then, Onkelos should have rendered it עָי, with, rather than יָת, which is the usual rendition of אֶת, which is the usual rendition of אָת.

Lechem VeSimlah explains that according to Onkelos the verse does not mean that the covenant was made with all those who were not yet born, but rather that the covenant, which was made with that generation, also includes and applies to the generations that are yet to come (see also Beurei Onkelos). See, similarly, above, 11:2 note 4.

7. Onkelos usually renders the word בְּקַרֶּם as מָבְ, in the midst. The alternate version of בָּינֶר, among, conveys that although the Jewish people passed through among the nations, they were not "in their midst," i.e., they did not mingle with them (Beurei Onkelos).

אֲשֶׁר ऀ לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעם יהוְה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹּד אֶת־אֱלֹהֵי הִי לְבָבוֹ פֹנֶה יוֹמָא מִדַּחַלְתָּא דִּייָ אֱלָהֵנָא לִמְהָךְ לְמִפְּלַח יָת טָעֲוֹת הִי לְבָּה פָּנֵי יוֹמָא מִדַּחַלְתָּא דִּייָ אֱלָהֵנָא לִמְהָךְ לְמִפְּלַח יָת טָעֲוֹת היו

הַגּוֹיֵם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שְׁרָשׁ פּּרָה רָאשׁ וְלְעֲנָה: יח וְהַיָּה עֵמְמִיָּא הָאנּוּן הִילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר מְהַרְהַר חָטְאִין אוֹ זָדוֹן: יח וִיהִּי בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַוֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבְוֹ לֵאמֹר שְׁלָנִם בְּיִּשְׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַוֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבְוֹ לֵאמֹר שְׁלָמָא בְּיִם הָּיָא הָדָא וִיחַשֵּׁב בְּלְבֵּה לְמִימֵר שְׁלָמָא יְחָשְׁנִי מוֹמָתָא הָדָא וְיחַשֵּׁב בְּלְבֵּה לְמִימֵר שְׁלָמָא יְהִיּיְ בְּיִרְנִוֹת לְבָּי אֲנָא בְּיִרְנִית לְבָּי אֲנָא בְּיִרְנוֹת לְבִּי אֲנָא בְּיִרְנוֹת לְבִּי אֲנָא בְּיִל לְאוֹסְפָּא חֶטְאֵי עַל וְדָנוּתָא: יְהַיִּרְהוּר לִבִּי אֲנָא בְּיִלְ לְאוֹסְפָּא חֶטְאֵי עַל וְדָנוּתָא: מוֹלְהֹי שׁלִּוֹתא בְּרָרוֹת לִבִּי אֲנָא בְּיִלְ בְּיִלְ בְּיִבְּיִי בְּיִּרְהוּר לִבִּי אֲנָא בְּיִר בְּיִבְּיִלְ הְשְׁרְתִּא בְּיִים בְּהַרְהוּר לִבִּי אֲנָא בְּיִם בְּיִבּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְּיִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבְּבְיוֹם בְּבְּבְיוֹ בְּבְּבְיוֹם בְּבָבְיוֹ בְּבְּבְיוֹים בְּבְבְּבְיוֹ בְּעִבְּבְים בְּבִיים בְּבְּבִים בְּבְּבְיוֹ בְּיִבְּיִים בְּבְּבְיוֹם בְּבְבְיוֹם בְּבְבְים בְּבְּבִים בְּבְיִים בְּיִיבְים בְּבְּבְיוֹ בְּנִיםְר הְבְּבְיוֹים בְּבְּבְיוֹת בְּבְיבְיוֹ בְּבְיִבְּיְבְיִים בְּבְּבְיוֹם בְּיִים בְּבְיִים בְּבְיִים בְּבִיּבְּבְיוֹ בְּבְּבְיוֹ בְּנִיתְּבְים בְּבְּבְּבְיוֹ בְּבִים בְּבְּבְיוֹ בְּבְּבִּי בְּבְיִים בְּבְּבְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּיִים בְּיִים בְּבִים בְּיבְּים בְּבִּיּים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבְּיִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִים בְּבִיּים בְּיִים בְּבְּיִים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּיִים בְּנִינְיִים בְּיִים בְּיִיבְייִים בְּבִינִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְנִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְיוֹי בְּיבְים בְּיִים בְּבְיוּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיוֹ בְּבִים בְּיִים בְּיִי

י"בר

קרוב" (במדבר כד, יז), פְלוֹמֵר, מַה שֻׁלְּבִּי רוֹאָה לַטֵּשׂוֹת: לְּמַעוֹ סְפוֹת הַרָנָה. לְפִי שְׁלוֹמִיף לוֹ פּוּרְטָנוּת עַל מַה שֶׁטָשֶׂה עַד הַּנָּה בְּשׁוֹגְג וְהָיִיתִי מַעֲבִיר עֲלֵיהֶס, וְגוֹרֵס עַמָּה שֶׁחֻׁלְּרְפַס עִס הַמֵּזִיד וְאָפָּרָט מִמָּנוּ הַפֹּל. וְכַן מִרְנֵס אוּנְקְלוֹס, "בְּדִיל לְחוֹסָפָּל לֵיה חֶשְׁהֵי שָׁלוֹסְיף לוֹ חֲלִי בַשְׁנְגוֹת עַל הַיִּדְוֹלוֹת: הָרָנָה. שׁוֹנְג, שָׁהוּל עוֹשֶׁה כְּלְיָדֶס שְׁפּוֹר, וּשְׁהוּל עוֹשָׁהוּ שַׁלֹל מִדְּעַת: הַצְּמֵאָה. שַׁהוּל עוֹשֶׁה מִדְּעַת וּבַתַּחִוֹה: אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם. מִלְּקְבֵּל עָלִיוֹ הַבְּּרִית: שׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה. שֹׁרֶשׁ מְנַדֵּל עֵשֶׂב מַר, כְּגִידִין שֶׁהֶס מָרִיס, כְּלוֹמֵּר מֵפְרֶה וְמַרְשֶׁה רָשׁע וְלַעֲנָה. שֹׁרֶשׁ בְּלְבְבוֹ. לְשׁוֹ מֵפְרֶכָּה וּמַרְבֶּה רָשַׁע בְּקְרְבְּכֶּכ: (יח) וְהִתְבְּרֵךְ בִּלְבְבוֹ. לְשׁוֹ בְּרֶכָה יַחֲשׁוֹב בְּלְבּוֹ בִּרְכַּת שָׁלוֹם לְעַלְמוֹ, לֵאמֹר לֹח יְבוֹחוֹנִי הְלָיוֹ וְהַתְבָּרֵךְ. בנדיר״ח שוי״ח בְּלְיוֹ הַלְּנִי הְשִׁלוֹם יִהְיֶה לִּי: וְהַתְבָּרֵךְ. בנדיר״ח שוי״ח בְּלְנוֹת הַלְּלוֹת הַלְּלוֹת הַבְּלֹוֹ (מלכיס־ח ת, בְּשִׁרְרוֹת לְבִּי אֲלֵךְ. בְּמֵרְחוֹת לְבִּי, כְּמוֹ ״חְשֹׁרְנוֹ (מֹלִנִיס־ח ת, בּבְּרִרוֹת לְבִּי אֵלֵךְ. בְּמֵרְחוֹת לְבִּי, כְּמוֹ ״חְשֹׁרְנוֹ וְלֹחֹת בִּי, בְּמוֹ ״חְשֹׁרְנוֹן וְלֹחֹ

— CHUMASH TRANSLATION

whose heart turns away today from being with Hashem, our God, to go and serve the gods of those nations; perhaps there is among you a root growing gall or horehound. ¹⁸ And it will be that when he hears the words of this curse, he will bless himself in his heart, saying, "Peace will be with me, when I go as my heart sees fit" — thereby adding the drunk with the thirsty.

- ONKELOS ELUCIDATED -

or tribe לְּמָהָּעָ הַיִּי אֲלָהָנָא הַיִּ אֲלָהָנָא — whose heart turns away today from the FEAR of Hashem, our God, לְמְהָרָּ הַעִּמְיָא הָאנוּן — to go and serve the FALSE GODS of those nations; בְּלַמְא אִית בְּבוֹן — perhaps there is among you — perhaps there is among you — A MAN CONTEMPLATING SINS OR MALICE. [8]

18. יְהַיָּ הְּנָהְיָ הְיָהָיִ הְמִיּבְר — And it will be when he hears the words of this OATH — יִיהֵי בְּמִשְׁמְעֵה יָת בְּתְנָמִי מוֹמְתָא הָדְא — he will think in his heart, [9] saying, שְׁלָמָא יְהֵי לִי — "Peace will be with me, אֲרֵי בְּהַרְהוּר לְבִי אֲנָא אָזֵל — when I go as dictated By the sentiment of my heart,"[10] — אַרִי לְּאוֹסָבָּא לָה הָטְאֵי — so as to add for him the unintentional sins onto the intentional ones. [11]

8. Onkelos elucidates the Torah's metaphor of a שׁרָשׁ (שׁרָשׁ וְלֵּעֲנָה ,a root growing gall or horehound (bitter herbs): The "root" represents the person's heart, which, by contemplating sin, "grows" the bitter herbs of sin. Gall is less bitter than horehound and represents sins that one commits out of carelessness. Over time, this leads to the even more severe acts of defiance against Hashem and the person can even transgress sins out of malice, represented by the bitterer horehound.

Thus, a root growing gall or horehound is a metaphor for a man who contemplates sins, leading to a man contemplating sins or malice, i.e., unintentional sins as well as malicious ones (see *Mileil Avraham*).

9. The usual meaning of the term בְּרְכָּה, blessing (as in the Hebrew הְהַתְּבַּרָךְ, and he will bless himself) is to receive a

benefit that one did not previously have. Here, though, the person thinks that he will *maintain* his security and not be affected by the curses (see *Rashi; Mizrachi*). Therefore, Onkelos does not use the root ברך, instead rendering it מחלים, and he will think (Me'at Tzori).

10. Onkelos' rendition of the Hebrew בְּהַרְהוּר as בְּשְׁרְרוּת, by the sentiment, is understood as Rashi explains, as being associated with שור, seeing [as in Bamidbar 24:17] (Nesinah LaGer). This is unlike Ramban, who says that it is related to שָׁרִיר, strengthening, i.e., I will follow the strengthening [desire] of my heart (Me'at Tzori). Alternatively, Onkelos identifies it with the root שְּׁרְרָה, rulership; he is controlled by his heart and follows its dictates (Nefesh HaGer).

11. Hashem will add his unintentional sins — which

ים לְא־יֹאבֶה יהוה סְלְחַ לוֹ בִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יהוְה וְקּנְאָתוֹ
ים לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵהּ אֲנִי בְּבֵן יִתְּקַף רָגְזָא דִייָ וְחָמְתֵּהּ
בְּאִישׁ הַהֹּוּא וְרָבְצָה בּוֹ בָּל־הָאָלָה הַבְּתוּבָה בַּסֵפֶר הַזָּיָה וּמָחָה
בְּגִרְא הַהוּא וְיִדְבְּקוֹן בֵּהּ בָּל לְזָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְּרָא הָּדִין וְיִמְחֵי
יִי יַת שְׁמֵה מִמְּחוֹת שְׁמֵיָּא: בּ וְיַפְּרְשׁנֵּה יִיְ לְבִישׁוּ מִכֹּל
יִי יְשְׁרָאֵל בְּכֹל לְיָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בִּסְפֶּר הַתּוֹרָה שְׁבְטֵיִי יְשְׂרָאֵל בְּכֹל לְיָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בִּסְפֵּר הַתִּוֹרָה שִׁבְטֵיִי יְשְׂרָאֵל בְּכֹל לְיָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בִּסְפֵּר הַתִּוֹרָה שִׁבְטֵיִי קְיָמָא דְּיִשְּׁרָאֵל בְּכֹל לְיָטֵי קְיָמָא דְּכְתִיבִין בִּסְפֵּר הַתִּוֹרָה הַנִּיְיְתָא שִׁבְטֵיִי קְיָמָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֹל לְיָטִי קְיָמָא דִּיבְיִין בִּסְפֵּר הַתִּוֹרָה הְנִיכִּה אֲשָׁר יָלְוֹמוֹּן מִבְּחָבִילִם הַּוֹּיִי הְיִבִּי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל לְיָטִי קְיָמָא דִּיִבְיִי אְשָׁרְאֵל בְּסִבְּר הוֹתְלְחָר בְּבְּלִית הַבְּיִיִּבְי יִשְׂרָאֵל בְּכִל לְיָטִי קְיָמָא דִּיִיְיִאָּה בִּיוֹנִין מִיִּמְר בְּרָא בַּתְרָאָה בִּנִיכֹן אָשְׁר יָּלְוֹמוֹן מִבְּתְרִיכוֹן מִיּי יִקּוֹם מִבְּבִיי בִּיִבְי בִּיוֹיִים הַוֹּבְיי הְבִּיוֹין בִּבְּבִיים בְּחִבּייִם בְּבִּיבִין בִּיּבְייִים בְּקּבּית אוֹיִיְתָּא הַיִּיִים בְּתִיבִין בִּיִים בְּתִיבְּיוֹן בְּנִיים בְּתִּבְעָה בִּיִים בְּתִיבִין בִּיְיִים יִּיְשְׁנִה מִבְּיִים בְּיִים בְּיִים יִּלְּהִיוֹן בְּבִיים בְּיִים בְּיִיִּים בְּיִים בִּיִים בִּיּים בְּיִים בְּיוֹיוֹיוֹין בְּיִיבְּי בְיוֹיוֹיוֹם בְּיבִּים בְּיוֹים בְּיִים בְּיוֹבְיוֹים בְּיִים בְּיבְיּים בְּיוֹים בְּיִים בְּיוֹיוֹם בְּיִים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּיִים בְּיוֹים בְּיִי בְּיִים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיוֹים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בִּיּים בְּיוֹים בְּיִים בְּיִים בְּיּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיּיִים בְּיִים

י"כד

בָּל חֲלִי וְכָל מֵבָּה וגו'", "הַזּאֹת" לְשׁוֹן נְקַבָּה מוּטָב עַל "הַפּוֹרָה", "הַזֶּה" לְשׁוֹן זְכָר מוּטָב עַל הַ"חַּפֶּר". וְעַל יְדֵי פִּיפּוּק הַפְּּטָתִים הַבְּלוֹת הַמִּבְּהָא לְמוֹנָה הַמִּחָת הַמְּלָלוֹת הַמִּפְּחָא לְמוּנָה פַּחָת "בַּפִּבֶּר", וְ"הַפּוֹרָה הַזּאֹת" דְּבוּמִים זֶה לָזֶה, לְכָךְ אָמֵר "הַזּאֹת", וְכֵּפְבִּר", וְהַבְּפִּרְת לְמוּנָה מַחַת "הַחּלֹרָה", נִמְנָא "סֵבֶּר הַפּוֹרָה" דְּבוּקִים זְה לָזֶה, לְכָךְ אָמֵר "הַזּאֹת", וְהַלּבְּהֹן נִפְּל לְחָלִן זָכָר נוֹפָּל אָחַרָיו, שַׁהַבְּשׁוֹן נוֹפֵל עֵל הַ"פַּבְּר": זְהַ לְשׁוֹן זַכָר נוֹפֵל אָחַרִיו, שַׁהַבְּשׁוֹן נוֹפֵל עֵל הַ"פַּבְּר":

- CHUMASH TRANSLATION -

19 Hashem will not be willing to forgive him, for then Hashem's anger and His zealousness will smoke against that man, and the entire curse written in this Book will come down upon him, and Hashem will erase his name from under the heavens. ²⁰ Hashem will set him aside for evil from among all the tribes of Israel, like all the curses of the covenant that is written in this Book of the Torah.

²¹ The later generation will say — your children who will arise after you

- ONKELOS ELUCIDATED -

19. לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵּה — Hashem will not be willing to PARDON him, אֲבִי בְּבֵן יִתְקָף רָגְוָא דַייָ וְחֶמְתֵה בְּגַבְרָא — for then Hashem's anger and His WRATH will BE INTENSE against that man יְיִדְבְּקוֹן בַּה בָּל לְוָטֵיָא דְּכְתִיבִין — and ALL THE CURSES THAT ARE WRITTEN in this Book will ADHERE TO him; בְּסִבְּרָא הָבִין — and Hashem will erase his name from under the heavens.

20. יְנִפְּרְשׁנֵּה יְיִ לְבִישׁוּ — Hashem will set him aside for evil מבּל שַׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל — from among all the tribes of Israel, בְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא — like all the curses of the covenant דְּבְתִּיבִין בִּסְפַּר אוֹרְיְתָא הָדֵין — that ARE written in this Book of the Torah.

21. וְיֵימֵר דָּרָא בַתְרָאָה — The later generation will say
— עָנִיכוֹן דִּי יְקוֹמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן — your children who

he would otherwise not have been [as severely] punished for — to his intentional sins, punishing him for all of them. [He is punished for both because since he intends to follow the dictates of his heart, both his intentional and unintentional sins are committed with the same disregard for Hashem's will (*Beurei Onkelos*; see, similarly, *Nefesh HaGer*).]

The verse refers to the unintentional sins as "the drunk," for a person does them like a drunkard, without intent; intentional sins are called "the thirsty," since they are committed with intent and desire (*Rashi*).

12. Literally, to leave or to abandon. According to

Onkelos, the Hebrew root σ refers to a pardon from punishment rather than forgiveness of the sin itself (Ramban to Bamidbar 14:19).

13. When the Hebrew root אַדְּי expresses zealous vengeance, it is used in Aramaic as well (see, e.g., Bamidbar 25:11). Here, however, the Torah uses the metaphor of יָנְשִׁשׁן, literally, will smoke, which conveys anger rather than zeal. Rashi explains that anger causes the body to heat up, and this is expressed figuratively by saying that the nose (אַר) emits smoke. Onkelos accordingly renders the word יְקְנְאָתוֹ here as His wrath (the emotion that underlies zeal) rather than His zeal.

וְהַנָּכְרָי אֲשֶׁר יָבָא מֵאֶנֶץ רְחוֹקֶה וְנְאַנְעֹ שֶׁת־מַפֿוֹת הָאָנֶץ הַהוּא

וּבָּר עַמְמִין דִּי יַיִּתִּי מֵאָנֵע רַחִיּלֶה יְהוֹה בָּהּ: כֵּב נָּפְרָית וָמֶּלַח שְׂרֵפָּה

וְשָׁת־תַּחֲלָאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלֶּה יִהוָה בָּהּ: כֵּב נָּפְרָית וָמֶּלַח שְׂרֵפָּה

וְיָת מֵרְעָהָא דִי אַמְרַע יִיֶּ בַּהּ: כֵּב נָּפְרָית וָמֶּלַח שְׂרֵפָּה

כָּל־אַרְצָה לָא תִזְּרַע וְלָא תַצְּמָח וְלִא־יִעֲלֶה בָהּ כָּל־עֲשֶׂב

בְּל־אַרְצָה לָא תִזְּרַע וְלָא תַצְמָח וְלִא־יִעֲלֶה בָהּ כָּל עֶסְבָּא

בְּלַר־אַרְצָה לָא תִזְּרַע וְלָא תַצְמָה וּצְבִיים וְיִשְׁלֹרָה אַיְמָה וּצְבִיים וּיִי הָפָּר יִיְּי הַבָּר יִיְּי הָבְּרְ וֹנְמָתְרוֹ כָּל־הַגּוֹיִם וַנִצְמֹר עָשָׂה יְהְנָה וְנְמְתֹּוֹ כֵּי וְמָמֶלְוֹ בַּנְיִמְרוֹ בָּל עַמְמֵיִא עַל מָה עֲבָּר יִיְּ הַבְּרְיִת יְהוֹה אֱלְהֵי בְּנִים וְצִמְרְר בְּנִימְרוֹ עַלְיִם וְנִימְרוֹן בָּל עַמְכִייִם בּן אֲמָלְר בָּנְיִם יִינְיִית יְהוֹה אֱלְהֵי צְמָבְיוֹ בְּיִבְיוֹ לְאָרֶץ הַוֹּאְמְרוֹן בָּל עַמְמֵיִא עַל מָה עֲבָּר יִיְי הָבְּיִלְיוֹ לְאָרֶץ הַוֹּבְּרִית יְהוֹה אֱלְהֵי בְּעָלְ הַנְּיִבְי בְּיִמְרְוֹ עַלְית יְהִוֹה אֱלְהֵי בְּגְוֹה וְבְּבְית יְתְ לְנִימְ בְּרִית יְהוֹה אֱלְהֵי בְּבָּה בְּבָּיתְתוֹן דִי בְּיִ עְשָׁר בִּנְיִם בְּרִית יִבְּית עִשְׂר עָבְּיִים בְּיִבְית יִבְּת עִּמְיִי בְּיִית יְהוֹן בְּלִי עִמְּבְיוֹ בְּעָבְיוֹ בִּיְיִית יְהוֹן עַל בְּיִרְית יְהוֹן בְּעִלְי בִי בְּבָּלִית בְּעָבְיה בְּיִבְית יִית קְיִמָּא דִיי אֲלָהָי בְאַבָּהָתְהוֹן דִּי בְּיִר עִמְּהוֹן דִי בִּי בְּיִבְית עִמְּהוֹ בִי בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִבְּיִּה וְיִי בְּיִבְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִיִּהְוֹ בִי בְּיִבְּיִי בְּיִים בְּיִבְּיִם בְיִימְרוֹן בִּי בְּבִית יְבָּיִי בְּיִי בְּנִים בְּיִים בְּיוֹי בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְיִים בְּבְיוֹי בְּבְיִים בְּבְּבְיוֹי בְּבְיּבְיוֹ בְּבְייִים בְּבְּבְיוֹי בְּיִי בְּיִבְיּה בְּיִבְּבְיוֹ בְּבְיּבְיוֹ בְּבְיּבְיוֹ בְּיִים בְּבְיבְיוֹי בְּיִייְם בְּיִים בְּבְּיִבְּיוֹ בְּבְיְיִים בְּיִבְּיוֹים בְּבְּבְיוֹי בְּבְיִים בְּבְיְיִם בְּבְיִים בְּבְיִים בְּבְּבְיוֹים בְּבְיבְּיִים בְּבְיְיִים בְּבְּבְיוֹבְית בְּבְיּבְיוֹים בְּבְּבְיוֹים בְּבְּבְיוֹים בְּבְיבְיוֹים בְּיבְעְבְי

נ״א: יְקִידַת*

— CHUMASH TRANSLATION —

and the foreigner who will come from a distant land — when they will see the blows of that Land and its illnesses with which Hashem has afflicted it: 22 Sulphur and salt, a conflagration of its entire Land, it will not be sown and it will not sprout, and no grass shall rise up on it; like the upheaval of Sedom and Amorah, Admah and Tzevovim, which Hashem overturned in His anger and in His wrath. 23 And all the nations will say, "For what reason did Hashem do so to this Land; what is [the reason for] this flaring of this great anger?"

²⁴ And they will say, "Because they forsook the covenant of Hashem, the God of their forefathers, that He sealed with them

— ONKELOS ELUCIDATED -

will arise after you, וּבַר עַּמְמִין דִּי יֵיתִי מֵאֲרֵע רַחִיקּא — and the MEMBER OF other NATIONS who will come from a distant land, who did not hear of this covenant — אָרָעָא רְאַרְעָא — when they will see the blows of that Land and its illnesses דִי אַמְרַע יְיָ בַּה — with which Hashem has afflicted it.

22. אָפְרֵתָא וּמִלְחָא — They will see sulphur and salt, יְּהָהִי — its entire land SHALL BURN, לָא תִוְּדְרַע — its entire land SHALL BURN, יְּלָא בָּלְ אַרְעַה — it will not be sown and it will not sprout vegetation, יְּלָא יַפָּלְ בָּה בָּל עֶּסְבָּא — and no grass shall rise upon it; בְּמִהְפֶּבְתָא דְּסְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִים — like the upheaval of Sedom and Amorah, Admah and Tzevoyim, דִּי הְפַּךְ יִיִּ — thich Hashem overturned בְּרָגְוֵה וּבְחֶמְתֵה — in His anger and in His wrath.

23. עַל מָה – And all the nations will say, עַל מָה – And all the nations will say, עַל מָה – "For what reason did Hashem do so to this Land; עַבַּד יְיִ בְּדֵין לְאַרְעָא הָהָי – what is the reason for the INTENSITY of this great anger?"

24. וְיִימְרוּן — And they will say, עַל דִּי שְׁבָקוּ יָת קְיָמָא דַייִּ

"Because they for sook the covenant of Hashem, the God of their forefathers, דָּי גַּוֶּר עִמְהוּן — that

בִּישִׁין, bad illnesses. Similarly, the Talmudic term used for a deathly ill person is שָׁבִיב מְרֵע, lying from illness (see Rambam, Commentary to the Mishnah, Pe'ah 3:7).

^{14.} The Aramaic root מרע (as in the word מּרְעָהָא here, and חָלָה in the next clause) parallels the Hebrew חלה, *illness*, as we say in the *Yekum Purkan* prayer, מֵּרְעִין

וּבְחֵמָה וּבְּקָצֶף גַּדְוֹל יוֹיַשְׁלְנוֹן לְאַרְעָא אָחָרִי פִּיּוֹמָא חָרֵי אַחָרִי בְּיִנִּיִם אֲלְנִיוֹ וּבְּעַרְים אֲחָרִי בּיּ וַאֲלֵנוּ וּפְּלֵחוּ לְטָעֵנִת עַמְמַיָּא בְּיִבְיּתוּ וְיִּעְבְּרוּ וּפְּלֵחוּ לְטָעֵנִת עַמְמַיָּא וּיִבְעָרִי וּבְּאַבְּיוֹ וְלָא אוֹטִיבָּא לְהַוּוּ וְיִלְא אוֹטִיבָּא לְהַוּוּ וְיִלְא אוֹטִיבָּא לְהוּוּ וּבְּאַרְעָא הַהִּיא לְאַיְתָאָה עֲלֵיה יְת כָּל לְנָשָיָּא וּיִבְעָרְי בְּאַרְעָא הַהִּיא לְאַיְתָאָה עֲלֵיה יָת כָּל לְנְשָיָּא וּיִבְקּלְי לְהָבֵיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל הַקְּלָּהְ לְהָם: וּיִיְ בְּאַרְעָא הַהִּיא לְאַיְתָאָה עֲלֵיה יְת כָּל לְנְשָיָּא הַהִיוּ בְּעָרְעָא הַהִּיא לְאַיְתָאָה עַלֶּיהָ אֶרְבָּהוֹן בּּרְגַוּ הְיִבְּקְר בְּעָרְי בִּיְרְעָא הַהִיוּ וּיִי מִעַּל אַרְעָהוּן בּּרְגַוּ הְיִבְּקְר בְּעָּרְי בִּיִיְבְּלְיוֹן יִיְ מִעְל אַרְעָא הָהִיוּן בּּרְגַוּ הִיּנְאָר הַהְיוֹן וּיִי מִעְל אַרְעָא הָבִיוֹן בְּעְבְּהוֹן בִּיְלְיִים הְּאָרְיִי בְּיִבְּיִין בְּסִבְּרָא הָּבִין וְיִלְי מִעְל אַרְעָא הָּהִיוּן בּּרְגוּ הִּבְּעָרְ בְּנִייִם הְבְּעָרְ בְּיִלְיִים הְבְּעִילְיִים הְבְּעָרְ אַלְיִייִי בְּיִבְּיִים וְּעִלְיִים הְבְּעָרְ אַרְיִייִי בְּיִבְיִיוֹן וְנִייִיְיִי בְּיִבְיִים אָעְרְעִייִי בְּיִיִּים הְבְּבִיוֹן בְּסְבְּרָא הָּנִיוֹן בִּיּעְלְיִייִי בְּיִייִים אָבְרִייִין בְּיִבְיִיוֹן בְּיִיבְיִיּא לְנִייִייִי בְּיִייִים הְעָּיִייִים הְּעִייִים הְּבִייִים הְיִבְּיִים הְבְּבְיִיִים הְּתְּבְיוֹין וְשִׁיְבִּיּי בְּיִיּיִים בְּיִיִים הְבְּבְיִיִים הְבְּבִייִים בְּיִבְיִים וְּבִייִים בְּיִבְייִים בְּיִבְייִים בְּיִיִים בְּבְּבִייוּ בְּיִבְיִים בְּיִבְיוֹים הְיִבְיִים בְּיִבְיִים בְּיִבְייִים בְּיִבְייִים בְּיִבְייִים בְּיִבְייִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְייִים בְּיִים בְּיִיבְייִי בְּיִייִים בְּעְבְיּים בּיִייִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְיוּי בְּיִייְיי

"נ״א: רַבתי c° רבתי

לָהֶס, לֹא חָלַק לָהֶס שׁוּס נַחֲלָה וְשׁוּס חֵלֶק: (בז) וַיִּּהְשׁם ה׳. כְּתַרְגּוּמוֹ "וְטַלְטְלִינּוּן", וְכֵן "הָנְנִי נֹקְשָׁס מֵעַל אַדְמָתָס" (ירמיה יב, יד):

(בה) לא יְדָעוּם. לא יְדְעוּ בָּכֶּס גְּבּוּרֵת אֱלָהוּת: וְלֹא חֲלֵקּ לְדֶם. לא נְתָנָס לְחֶלְקָס. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגַּס "וְלָא אוֹטִיבָּא לְהוֹן", לא הַטִיבוּ לָהֶס שׁוּם טוֹבָה. וְלִשׁוֹן "לֹא חָלַקּ", אוֹמוֹ אֱלוֹפִּ שֶׁבְּחֵרוּ

— CHUMASH TRANSLATION —

when He took them out of the land of Egypt; 25 and they went and served the gods of others and prostrated themselves to them — gods that they knew not and He did not apportion to them. ²⁶ So Hashem's anger **flared** against that Land, to bring upon it the entire curse that is written in this Book; 27 and Hashem **removed** them from upon their soil, with anger, with wrath, and with great fury, and He cast them to another land, as this day."

ONKELOS ELUCIDATED -

He sealed with them בְּאַפָּקוֹתֵהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם — when He took them out of the land of Egypt;

- 25. נְאֵנְלוּ וּפְלָחוּ לְּטָעֵנְת עַמְמֵיָא and they went and served the FALSE GODS OF THE NATIONS, וּסְגִּידוּ לְהֵן and prostrated themselves to them יַּדְעָנִין gods that they knew not knew not וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן and which did not benefit them. $^{[16]}$
- 26. וּתְקֵּף רָגְוָא דַייִ בְּאַרְעָא הַהיא So Hashem's anger WAS INTENSE against that Land אַיְתָאָה עֲלַהּ יָת בָּל לְוָטַיָּא to bring upon it ALL THE CURSES דְּבְתִיבִין בְּסִפְּרָא הָדֵין that ARE written in this Book;
- 27. יְטַלְטֵלְנּוּן יִיְ מֵעַל אַרְעָהוּן and Hashem DISPLACED them from upon their soil, בּרְגַז וּבְּחָמָא וּבִּתְקוֹף רְגַז with anger, with wrath, and with INTENSE fury, יְאַגְּלְנּוּן לְאַרְעָא אָחֶרי and He EXILED them to another land, בּיוֹמָא הָדֵין so they are as you see them now, on this day."

15. The literal meaning of יְחַלְּוֹי is objects of fear. Onkelos uses this term for "gods" because people fear their deities (Maharal, Nesiv Yiras Hashem, Ch. 1).

Usually — even earlier in this verse — Onkelos renders אַלהִים, false gods, to highlight their false nature. In this clause, however, the verse itself points out the powerlessness of these gods, and so it is more in line with the meaning of the clause to say that they are objects of fear — gods — from which they never benefitted.

16. According to Onkelos, the subject of the phrase וָלֹא

הַלֶּלְ לְּהָה, literally, it did not apportion them, is the god the Jews chose to worship, i.e., it did not apportion them any benefit. Rashi, on the other hand (before citing and elaborating on Onkelos' approach), explains that the subject is Hashem: He, Hashem, did not apportion these gods to the Jewish people. [This does not mean that the nations are allowed to worship idols. Rather, it is connected to the idea that the Jewish people are directly under Hashem's control, whereas the nations are subject to Heavenly intermediaries, which are, in turn, controlled by Hashem; see Ramban; Levush HaOrah.]

בח הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת °לֶנוּ וּלְבָנֵינוֹ עַד־עוּלֶם
בח הְמִשַּמְרוֹ קֵּדִם יִי אֱלָהֵנִא וּרְגַלְיוֹ לֵנָא וְלִבְנֵנָא עַד עִלְמָא
לְעֲשׁׂוֹת אֶת־כָּל־הִבְּהִי הַתּוֹרָה הַוֹּאת: • ס רביעי (שני בשהן
לְעֲשׁׂוֹת אֶת־כָּל־הִבְּהִי אוֹרִיְתִא הָדָא:
ל א וְיהֵי אֲרֵי יֵיתוֹן עֲלֶיךְ כָּל־הַרְּבָרִים הָאֵלֶּי הַבְּלְּרָהוֹ
ל א וְיהֵי אֲרֵי יֵיתוֹן עֲלֶיךְ כָּל־הַרְּבָרִים הָאֵלֶיוֹ בּּרְכָּה
ל א וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוֹן עֲלֶיךְ כָּל־הַרְּבָרִים הָאֵלֶיוֹ בּּרְכָּוֹ
ל א וְיהֵי אֲבִי יֵיתוֹן עֲלֶיךְ כָּל־הַנְּנִיאָ הָאִנִיִּוֹ בּּרְכָּה
ל א וְיהֵי אֲבִי יִיתוֹן עֲלֶיךְ כָּל־הַנְּוֹיִי בְּלָּרָ הַּלְּרִים הָאֵבִי בְּרָבְרֹּה
ל א וְיהֵי אֲבִי יִנְיתוֹן וְעָלֶיךְ כָּל־הַגְּוֹיִי בְּרָיִם הָאֵבִיתְ אֶלִּיךְ בְּלָּבְּרָ בְּלָל־הַגְּוֹיִם בְּלְּבָּרְ בְּכָּל־הַגּוֹיִם וּיִרְיִים וְיִבְּיִים הָּבִּיִית וְיְבָּיִים וְיִבְּיִים הָאֵבִית אֶבִית וְּבָּיִרְ וְתְהַיִּים הְאָבִייִ בְּבְּרִים הָאָבִיי וְיִהִיוֹן בּּלְּבָּרְ בָּלִיךְיִים הְאָבִייִ בְּבְּלְּיִם הְאָבִיִי בְּבְּרָיִים הְאָבִייִ בְּיִבְּנִייִי וְיִנִים וְּבָּבְּיִים הְאָבִיי וְיִהִיּשְׁמְיִי בְּבְּבְּרְיִים וְּבִיּבְיִים וְּבִּעְיִיִּנִייִּ וְיִבִּיִּעִייִ הְיֹבִית הְּבָּלְיִים וְיִבְּיִרְ בְּבָּבְיִים וְּבִיּבְיִי וְיִבִּיִים וְּבִּיּבְּיִייִּיתוֹן בּיִיִּים הְיִבִּיִי וְיִנִייִי וְיִיוֹן בְּיִיִּבְּיִיְ בְּבְּיִייִי בְּיִייִי וְיִבְיִים וְּבִיּיִי וְיִבְיוֹן בְּיִיִּיִי בְּיִיְיִי וְּיִבְּיִיוֹ וְיִבְיִים הְבִּיֹי בְּיִיוֹיוֹן בִּיִיִי בְּבָּיִי בְּיִיוֹיוֹיִי וְיִבְיִי וְיִבְּיִיוֹיוֹ וְיִיִים בְּיִבְּיִיוֹיוֹיוֹי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִיוֹיוֹיִיוֹיִייִי בְּיִי בְּיִיּנְיִיּיִיוֹיוֹיוֹיִיוֹי עַּיִייִייִי בִּייִי בְּיִייִים בְּיִייְבְיִייִי בְּיִייִיוּיוֹיוֹי בְיִייִי בְּיִייִי בִּיִייִי בִּייִיוֹיוֹי בְּיִייִי בְּיִּייִיוֹיוֹי בְּיִייִייִי בִּייִיי בִּייוּיוּ בְּיִייִי בְּיִייִייִייִייִייִייִי בְּיִייִי בְּיִייִייִייִייִיוּיוֹי בְּיִייִייִיי בְּיִיייִי בְּיִייִייִייִייִיי בְּיִייִייִייִיי בְּיִייִייִיי בְּיִייִיי בְּיִייִיי בְּיִייִייִייִיייִיי בְּיִיייי בְּיִייִייִיי בְּיִיייִייִייִיייִייִיייִיייי בְּייִּיייי בְּיִייִיייייִייייייייייי בְ

י"א נקודות°

יְפָּרֵע מַחּוֹתוֹ יָחִיד, חֲבָל הַגְּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לְבַעֵּר הָרָע מְּקְרְבֵּנוּ, וְחָׁם לֹח נַעֲשֶׂה דִּין בָּהֶם וֹנ״ח: בוֹו, יֵעְנְשׁוּ וֹנ״ח: יַעַנְשׁוּ מָתוֹ הַרַבִּים. נְקוּד עַל "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", לִדְרוֹשׁ שָׁחַף עַל הַנְּגְלוֹת לֹח עָנָשׁ שֶׁת הָרַבִּים עַד שֶׁעָבְרוּ שֶׁת הַיַּרְדֵּן (סנהדרין מג:), מִשֶּׁקְבְּלוּ עַלִיהַם חֲת הַשְּׁבוּעָה בָּהַר נְּרָחִים וּבַּהַר עֵיבְּל וְנַעֲשׁוּ עַרְבִּים עַלִּיהָם חֲת הַשְּׁבוּעָה בָּהַר נְּרָחִים וּבַּהָר עֵיבְּל וְנַעֲשׁוֹּ עַרְבִּים (בח) הַבְּסְתָרוֹת לַה׳ אֱלֹהֵינוּ. וְחָס מּחְמְרוֹ מֵה בְּיָרֵנּ לַטֲשׂוֹת, חַׁפָּה מַשְנִישׁ טֶת הָרַבִּים עַל הְרְהוּנִי הַיָּחִיד, שֻׁכֶּּחֶׁמֵר "בֶּן יֵשׁ בָּכֶם חִישׁ וגו'" (לעיל פסוק יז), וְחַׁחַר כְּךְ "וְרְחֹּוּ טְׁת מַבּוֹת הָאָרֶן הַהְחֹל" (שם כה), וְהַלֹּח חֵין אָדָם יוֹדֵעַ בְּמַמְמוֹנִיוּ שָׁל חֲבִירוֹ. מֵין חֲנִי מַעֲנִישׁ אֶקְכֶם עַל הַבִּּסְתָּרֹת, שֶׁכֵן לַה׳ אֱלֹהֵינּוּ וְהוּחֹ

- CHUMASH TRANSLATION —

²⁸ The hidden [sins] are for Hashem, our God, but the revealed ones are for us and for our children forever, to carry out all the words of this Torah.

30.

¹ It will be that when all these things come upon you — the blessing and the curse which I have presented before you — then you will take it to your heart among all the nations

— ONKELOS ELUCIDATED –

28. יְיָ אֱלָהָנָא יִי בְּקְטֵמְרָן קֵּדֶם יְיָ אֱלָהָנָא — The hidden [sins] are Before Hashem, our God, וּדְגַלְיִן לָנָא וְלִבְנָגִא עַד עֻלְמָא — but the revealed ones are for us and for our children forever, אָקי, אוּרָיִתָא הָרָא — to carry out all the words of this Torah. [17]

30.

1. יְיהֵי אֲבִי יֵיתוֹן עֲלֶךְ כָּל פּתְגָמֵיָא הָאַלֵּין — It will be that when all these things come upon you — בַּרְבָּן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית — the BLESSINGs resulting from allegiance to Hashem, and the CURSES resulting from sinful behavior, which I have presented before you — יְתָתֵב לְלַבְּךְ — then you will take it to your heart בַּבל עַמְמֵיֵא — while you are among all the

17. Rashi interprets the verse as a response to a question that the people might raise: How can Hashem lay the entire Land in ruins for the hidden thoughts of one individual (as v. 17 states: Perhaps, then, there is among you a man or woman ... whose heart turns away today ...)? Moshe responds that the people are not held responsible for hidden sins, i.e., private sins of individuals about which others have no knowledge — it is up to Hashem to bring those who commit such sins to account. The obligation of the public is to pursue justice against those who openly commit sins.

According to *Ramban*, however, *the hidden [sins]* refers to those sins that are even hidden from the person who committed them, i.e., unintentional sins. The verse is saying that Hashem does not hold the sinner accountable for those sins, for they are before Hashem alone. Only *the revealed [sins]*, of which the sinner *is*

aware, are breaches of the covenant that we and our sons have committed to observe forever.

Ramban notes that Onkelos' rendition of דְּמְטַּמְרֶן קְּדֶּה , the hidden ones are "before" Hashem, indicates that it refers to unintentional sins that are before Hashem, i.e., known only to Him. According to Rashi, the translation is "for" Hashem, indicating that the consequences of private sins are left to Hashem.

Marpei Lashon points out that the Vidui (Confession) of Yom Kippur, where we say הַ לְּנִיּ, לְּפָנִיךְ בְּלֹרִיים לְנוּ, לְפָנִיךְ הַם בְּלִּיִים לְנוּ, לְפָנִיךְ הַבְּרָבְר שָׁנְּאֲמֵר הַנִּסְתָּרוֹת לַה׳ אֱלֹהֵינוּ — And those [sins] that are not revealed to us, they are revealed and known before You, as it says, "The hidden ones are unto Hashem, our God," accords with Onkelos' approach as interpreted by Ramban.

[For alternative approaches to Onkelos, see *Nefesh HaGer; Or HaTargum.*]

אֲשֶׁרְ הִדִּיחֲךֶּ יהוָה אֱלֹהֶיךָ שֲׁפָּה: בּ וְשַׁבְתָּׁ עַד־יהוָה אֱלֹהֶיךּ די אַגְּלְיָךְ יִיָּ אֶלָהָרְ לְתַפָּן: בּ וּתְתוּב לְדַחַלְּתָּא דִייָּ אֶלָהָרְ וְשֶׁמֵעְתָּ בְּלְלוֹ כְּכֶל אֲשֶׁר־אֶנֹכִי מְצַוְּךָ הַיִּוֹם אַתָּה וּבְנֶּיךְ בְּכָל־ לֵךְ יוֹמָא אֵתִּ וּבְנֵיךְּ בְּכָל לֵךְ דִין

לְבֶבְךָ וּבְכָל-נַפְּשֶׁךּ: גְּוְשָׁב יהוְה אֱלֹהֶיְךְ אֶת־שְׁבְוּתְךָ וְרְחֲמֶךְ
לְבֶבְךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךּ: גְּוְשָׁב יהוְה אֱלֹהֶיְךְ יהוְה אֱלֹהֶיִךְ וִירַחֵם עֲלֶּרְ
וִיתוּב וְיִכְנְשִׁנְּךְ מִכָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר הֶפִּיץְךְ יהוְה אֱלֹהֶיךְ שְׁמָה:
ר אִם־יִּהְנֶּעְרָ מִכָּל עַמְמִיָּא דִּי בַּדְּרָךְ יִיְ אֱלָהָרְ לְתַמָּו:
ר אִם־יִּהְיָיָה נִדְּחָךָ בִּקְצֵה הַשְּׁמֵיָא הִי בַּדְּרָךְ יִיְ אֱלָהָרְ לְתַמָּו:
ר אִם יִּהְנְיָתָר בִּסְיַבֵּי שְׁמִיָּא מִתַּמָּון יִכְנְשִׁנְּךְ יִי אֱלָהָרְ אֶלִהְרָּ

*נ״א מוסיף: שׁבי

אֹמֵז בְּיָדִיו מַמָּשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, כָּטְבְין שֶׁבֶּּאֲמֵר "וְאַפֶּס הָּלְקְטוּ לְחַחַד אָקִד בְּנֵי יִשְׁרָחֵל" (ישטיה כז, יב). וְחַף בְּגָּלִיוֹת שְׁאָר הָאוּמוֹת מָנִינוּ כֵּן, "וְשַׁבְּמִּי אֶת שְׁבוּת מִיְבִיִם" (יחזקאל כט, יד), ו"וְשַׁבְּמִּי שְׁבוּת מוֹאָב" (ירמיה מח, מו)], ו"אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת בְּנֵי

עַמוֹן" (שם מט, ו)]:

- CHUMASH TRANSLATION -

where Hashem, your God, has driven you away; 2 and you will return unto **Hashem**, your God, and you will listen to His voice, according to everything that I command you today, you and your children, with all your heart and all your soul; 3 then Hashem, your God, will bring back your captivity and have mercy upon you; and He will return and gather you in from all the peoples to which Hashem, your God, has scattered you. 4 If your driven away will be at the end of the heavens, from there Hashem, your God, will gather you in

זָה לָזֶה (סומה לז:) (ג) וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךְ אֶת שְׁבוּתְךְּ. הָיָה לוֹ לְכְמוֹב "וְהַשִּׁיב" טֶׁת שְׁבּוּמְךְ, רַבּוֹמֵינוּ לָמְדוּ מִפָּחֹן בִּבְּיָכוֹל שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עם יִשְׂרָחֵל בְּלָרַת גְּלוּמָם, וּכְשַׁגְּאָלִין הְכְמִיּב גְּחוּלָה לְעַלְמוֹ שֶׁהוּח יָשׁוּב עִמְּהֶם (מגילה כט.). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמֵר, שַׁגְּדוֹל יוֹם קִבּוּן גַּלִּיוֹת וּבְּקוֹשִׁי בְּחִילוּ הוּח עַלָמוֹ לַרִיךְ לָהִיוֹת

ONKELOS ELUCIDATED -

nations די אַגְלְיָךְ יְיָ אֱלְהָךְ לְתַפֶּן — where Hashem, your God, has EXILED you;

- 2. וְתְתוּב לְרַחַלְתָּא דַייִ אֱלְהָף and you will return unto THE FEAR OF HASHEM, your God, וּתְקבֵּל לְמֵימְרֵה and you will HEED HIS WORD בְּכל דִּי אֲנָא מְפַּקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין according to everything that I command you today, אַתְּ וֹבְנִיךְ with all your heart and all your soul;
- 3. וְיָתֵב יְיִ אֱלְהָךְ יָת גּלְּוְתְּךְ then Hashem, your God, will bring back your EXILES, וִירֵחֵם עֲלֶךְ and have mercy on you; וִיתוֹב וְיִכְּנְשׁנְּךְ and He will return and gather all of you in מָבֶל עַמְמֵיִא from all the peoples דִי בַדְּרָךְ יְיִ to which Hashem, your God, has scattered you.
- אם יֶהְוְיִן גָּלְוְתְךְ בַּסְיְפֵּי שְׁמַיָּא Even if your exiles will be at the ends of the heavens, מַתַּמְן יִבְּנְשׁנַךְ יִי אֱלְהָךְ
 from there Hashem, your God, will gather you in,
- 1. Onkelos renders the phrase, אָלְהֶיךְ אֶת שְׁבוֹתְּן, as though it said רְהָשִׁיב , and He will bring back. The Gemara (Megillah 29a, cited by Rashi), though, gives the word אָם its usual meaning He will come back. It explains that the Shechinah dwells with the Jewish people in their places of exile, so that Hashem, as it were, comes back with them upon their return to Eretz Yisrael (rendering אַבוּתְּךְ as "with" your captivity).
- Onkelos' rendition of אָבְּוֹתְוּ, your captivity, as אָבְּוֹתְוּ, your exiles, in plural, conveys that the Jewish people will be exiled to many lands (Pas'shegen). [An alternate version reads שָׁבִי נֶלְיָתָהְ, the captivity of your exiles]
- 2. Onkelos renders בְּקְצֵה at the edge, as בְּקְצֵה , at the ends, in the plural, since the Jewish people will be scattered to all the ends of the earth (Beurei Onkelos).

וּמִנְּשֶׁר יָקֶרְּבָּנְרִּ: הְיָעֵלְנָּךְּ יִיָּ אֲלְהָרְּ אֲלֹהָרְּ אֲלִהְרָּ אֲלִהְרָּ אֲלִהְרָּ אֲלִהְרָּ אֲלִהְרָּ יִיְתְּבִּלְּרִ יְיָעֵלְּנָּךְּ יִיְ אֲלָהָרְּ לְאַרְעָא דִּי יְנְיתוּ אֲלָהָרְּ וְיָצְלָּרָּ יִיְ אֲלָהָרְּ וְיָצְלָּרָּ יִיְ אֲלָהָרְּ וְיִצְלְּנָּךְּ יִיְ אֲלָהָרְּ וְיִצְלְּנָרְּ יִיְ אֲלָהָרְּ וְיִמִּעְרָּבְּּרְּיִּ הִיִּיְבְּרָרְּבְּרְּ וְיִבְּעְרְבְּּרְּ וְיִצְלָּרְּ וְיִצְלְּרָּ הְיִנְיִהְּ אֲלְהָרְּ וְיִבְּלְּרְּ וְיִבְּעְרְבְּּרְ וְיִתְּרְּבְּרְרְּ וְיִתְּרְּ בְּבְּרְרְּ וְיִבְּרְרְּ וְיִתְּרְּ בְּבְּרְרְּ וְיִתְּרְּ בְּבְּרְרְּ וְיִתְּרְ וְיִיעִבְּרְ וְיִבְּרְבְּרְ וְבְּבְּרְרְ וְיִבְּרְבְּוֹיִי וְיִבְּרְ וְיִבְּרְבְּרְ וְבְּרְבְּרְ וְיִבְּרְבְּרְ וְבְּרְבְּרְ וְבְּרְבְּרְ וְבְּבְרְךְ וְבְּרְבְּרְ וְבְּבְרְךְ וְבְּרְבְּרְ וְמִילִיךְ בְּבְּרְרְ וְבְּבְרְךְ וְבְּבְרְרְ וְבְּרְבְּרְ וְבְּבְרְרְ וְבְּבְרְרְ וְבְּרְבְּרְוּ וְבְּבְרְרְ וְבְּרְרְ וְבְּבְרְרְ וְבְּבְרְרְ וְבְּרְבְּרְוּ וְבְּבְרְרְ וְבְּבְרְרְ וְבְּרְרְבְּוֹיִים בְּבְרְבְּוֹיְ וְעַלְּבְּרְ וְבְּבְרְךְ וְבְּבְרְרְ וְבִיּיְ וְעַלְּיִבְּיְ וְעָלְיךְ בְּבְרְרְ וְבִּיִיְ וְעַלְּיִי וְבְבְּיִיְרְ וְעַלְּיִי וְבְבְּיִיְרְ וְעַלְּיִי וְבְבְּיִיְרְ וְעַלְּיִי וְבְבְּיִיְרְ וְעַלְ וְבְיִיְיִי שְׁבְּבְּוֹרְי וְעִלְבְיִיְ וְעִלְי וְבְּבְּיִיְ וְעַלְיִייִי שְׁבְּבְּוֹרְ וְעִלְי וְבְבְּיִיוּ וְעִלְ וְבְיִיְיְ וְעִלְּבְיִיְ וְעִלְבְיִיְ וְבְּבְּוּיִי וְתְ בְּבְּנְיִיְיְ וְעִלְּיִייִי וְבְּבְּוּיִי וְ וְעִבְיִיְ וְבְּיִיְרְ וְבְיִיְיְ וְבְיִיְיְ וְעִלְּבְיִיְ וְבְיִיְיְ וְבְיִיְיְיִיְ וְעִלְייִייְ בְּבְּיִיְיִי וְ וְעִלְיִייִיְ בְּבְּיִייִיְ וְבְּיִיְיְ בְּבְיִיְּיְ וְעִלְּיִייְ בְּבְּיִייְ וְבְיִייְ וְבְיִייְיְ בְּבְּיִייְ וְבְיִייְיְ וְבְיִייְיְ וְבִייְיְיִי וְבְיִייְרְיִי וְבְיּבְיוּיְ וְבִייְיִיְ וְבְיִייְיִי וְיִבְיִיְיְ וְבְייִיְיְ וְבְיִייְיְ בְּבְיוּיְ וְבְיִיְיְיִיוְ וְבְיִייְ וְבְיִייְיְ בְּבְיוּיְ וְבְיִייְיְ בְּבְּיוּיְיִי וְבְיִיְיְם וְבְיוּיְיְבְיוִייְיְ בְּבְּיוּיְ בְּבְיוּיְיִי וְבְיִיְיְיִיְיְבְיוּיְיְיִיוּיְיְיִיְיְיְיִיוּיְיְיִיוּבְיוּיְיִיוּיְיְיְיְיְיִיְיְיְבְיִייְיְיִיוּבְיְיִיְיְיְיְיִיוּיְיְיְיְיְיִיְיְיְיְיִיוּיְיְ

נ״א: יִדְבְּרַנְּּךְ*

CHUMASH TRANSLATION -

ONKELOS ELUCIDATED

and from there He will take you.

⁵ Hashem, your God, will bring you to the Land of which your forefathers took possession and you shall take possession of it; He will do good to you and make you more numerous than your forefathers. ⁶ Hashem, your God, will cut away the barrier of your heart and the heart of your children, to love Hashem your God, with all your heart and with all your soul, so that you will live.

⁷ Hashem, your God, will place all these curses upon your enemies and those who hate you, who pursued you. ⁸ You shall return and **listen to the voice** of Hashem, יְקְרְבְּנָּךְ — and from there He will BRING YOU NEAR. [3]

- 5. יְיִעֵלִּנְךְ יְיִ אֱלְהָךְ Hashem, your God, will bring you in קאַרְעָא דִּי יְרִיתוּ אֲבָהָתָּךְ to the Land of which your forefathers took possession וְתִירְתַה and you shall take possession of it; יְיִיטֵב לֶּךְ and He will do more good to you בְּאַבָּהָתָךְ and make your more numerous יְיִסְגֵּינְרָ than your forefathers. [4]
- 6. נְיְעְבֵּי יְיָ אֱלְהָךְּ יָת טַפְּשׁוּת לִּבְּךְ Hashem, your God, will REMOVE THE FOOLISHNESS OF your heart יְיָת טַפְּשׁוּת לַבְּץ and THE FOOLISHNESS OF the heart of your children, הוא שִּלְהָךְ enabling you to love Hashem, your God, בְּכָל לַבְּךְ וּבְכָל נַפְשִׁךְ with all your heart and with all your soul, הוא בִּרִיל חַיָּיִרְ so that you will live.
- 7. וְיִתּן יִי אֱלָהְךּ יָת כָּל לְוְטֵיָא הָאְלֵין Hashem, your God, will place all these curses על בַּעֲלֵי דְבָבִיךְ וְעֵל סָנְאִיךְ upon your enemies and upon those who hate you, די בַּדְפוּךְ who pursued you and persecuted you in exile.
- 8. וְאַהָּ הַתוֹב וּתִקַבֵּל לְמֵימְרָא דַייִּ You will return and HEED

^{3.} When the root לְקְחָ (as in יָּקַחֶּרֶ), take, is used in the context of bringing a person to a higher level of sanctity in service of Hashem (as it does in our verse, describing the nation's redemption in the Messianic Era), Onkelos uses the root קרב, bring near (Beurei Onkelos here and to Bereishis 2:15). [The alternate version יִּדְבְּרָנֶּךְ means will lead you.]

^{4.} While in earlier times the Jewish people had possessed only the lands of the seven Canaanite nations,

in the Messianic Era they will also have the lands of the Keini, Kenizi, and Kadmoni (*Yerushalmi Kiddushin* 1:8), as promised to Avraham Avinu (*Bereishis* 15:19-21; see above, 19:8 with note 12).

^{5.} Onkelos explains that the barrier of the heart refers to the foolishness that a person falls into when he sins; for further explanation, see above, 10:16 note 21.

^{6.} When the final redemption comes to the repentant nation, Hashem will raise the Jewish people to such a

יהֹוְה וְעֲשִׂיתָ אֶת־כָּל־מִצְוֹתִיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְּךָּ הַיְּוֹם:

דִייִ וְתַעְבֵּר יִתְ כָּל פְּקּוֹּוְהִי יִי אֲנָא מְפַפְּר לָּךְ יִמְעֲשֵׂר אָנָכִי מְצַוְּּךָ הַיִּנִא יִיםְּבּר יִי אֲנָא מְפַבּּר לָּךְ יִמְעֲשֵׂר יִנֶּר בְּנְלְדָּא רִמְּבָּר יִיְּמָה בְּיִלְּדָּא רִמְּבָּר בְּיִלְּדָּא רִמְעַרְּ לְטַבָּה בְּיִ וְיִדְּךְ בְּנִלְּדָּא רִמְעַרְ לְּכָּרְ וְמְעֲבִיי יְּדֶךְ בְּנִלְּדָּא רִמְעַרְ לְּטָבְּה בְּיִ וְיִוֹּהְ בְּנִלְּדָּא רִישְׁר עִיבְּיִי יְנִהְּבְּיִ יְנִיּבְּיִי יְנִהְּבְּיִ יְנִיּבְּיִּלְּהְ לְּטָבְּ אְבָּיִרְרְ יְעָבְּיִ וְעִבְּיִרְ יִיְנִיּי בְּנְעִיְרְ וְשְׁכְּר מִצְּוֹרְהִי וְּלָּעָבְ אְבִייִי אֲלָהָרְ לְּטָבְ בְּעְבְּיְ וְמִשְׁר בְּנְעְרְרְ לְּטָבָּא אֲבִי יְנִהְּבְּלְ לְבָּבְרְ וְבְּכְּלְיִי בְּעָבְּרְ לְּטָבְ בְּבְּיִי וְתִוּבּ לְעָבְיִי בְּעָבְיִי וְעִבְּיִי בְּעָבְיִי וְנִיּשְׁרְ אָבְיִרְ וְשְׁלְּרִי תְּנִיּוֹ וְתְּבְּלְיִיוֹ הַבְּּתְוֹיִי וְתִּבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְּבְּבְרְ וְשְׁרִיִי בְּנְעִיּתְיִי בְּיִעְיְהָּא הָּנִייִ בְּעְבְּיִּי בְּעָבְּרְ וְעְבְּיִי בְּעָבְיִין בְּבְּבְרְ וְּבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְּבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְּבְּבְרְ וְבְּבְּרְיִי בְעָבְּרְ וְבְּבְּלְיוֹת אֲעָרְר אֻנְבְיִין הְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְ וְבְּבְּרְיִי בְעָבְּרְ וְּבְּבְּרְ וְבְּבְּרְיִיִּי בְּבְּבְּרְיִי בְּעִבְּיוֹ בְּבְעְיִיוֹ בְּבְּעְבְּיוֹ בְּבְּעְבְיוֹי בְּבְּעְבְּיִי בְּיִבְּיִי בְּעִיּבְיוֹ בְּבְעְּבְּיִי בְּעִיְבְּיִי בְּבְּבְּרְיְבְּיִי בְּעָבְּרְ בְּבְּיִבְיִייְהְיִי בְייִבְיוֹם בְּבְּבְּבְּרְיְבְּיִיוֹתְ בְּיִבְּבְיִייִי בְיִנְבְּיִיוֹי בְּיִיבְּיוּתְבְּבְּיוּ בְּבְּבְיוֹיְהְיִי בְּיִבְּיְרְיִיְיִייְיְיִי בְּיִבְּיוּבְיוּיְבְיְיְבְּיְיְרְיִייְיְיְבְּיְיְיִבְייְרְיִייְיְיְבְּיִיוּיְבְּיִייְיְיִייְיְיְיְיִייְיְיִייְייִיי בְיִבְּיְבְּיוּיְיִייְיִייְיְיְיְיְיְיְיְיְיְיִיְיְיְיְיְיְיִייְיְיְיְיְיְיְיְיִייְיְיְיְיִייְיְיְיְיְיְיְיְיְיְיְיְיִיְיְיְיְיְיִייְיְיְיְיִייְיְיְיְיְיְיִייְיִייְיְיְיְיְיְיְיִייְיְיִייְיְיְיִיְיְיְיְיְיְיְיִיְיְיְיְיְיְיְיְיְיְיְיִיְיְיִיְיְיְיְיְיְיִיְי

CHUMASH TRANSLATION —

and perform all His commandments that I command you today. 9 Hashem will give you bounty in all the work of your hands — in the **fruit** of your womb, and in the fruit of your animals, and in the fruit of your land — for good, when Hashem will return to rejoice over you for good, as He rejoiced over your forefathers, 10 when you listen to the voice of Hashem, your God, to observe His commandments and His decrees, that are written in this Book of the Torah, when you shall return to Hashem, your God, with all your heart and all your soul.

¹¹ For this commandment that I command you today —

ONKELOS ELUCIDATED

THE WORD of Hashem with all your heart, וְתַעְבֵּר יָת כָּל פִּקּוֹדְוֹהִי — and perform all His commandments דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא — that I command you today.

- 9. יְיֹהְרְנָּךְ יְיָ אֱלְהָךְּ בְּכֹל עוֹבְדִי יְדָךְ Hashem will give you bounty in all the work of your hands בְּוַלְדָא דִמְעָךְ in the CHILD of your womb, וּבְוַלְדָא דִבְּעִירָךְ and in the YOUNG of your animals וּבְאַבָּא דְאַרְעָךְ and in the fruit of your land אֲבִי יְתוּב יִיִ for good, ווֹ אַבִי יְתוּב יִיִּ when Hashem will return בְּלָבְרָ לְטָב to rejoice over you for good בְּמָא דִי חֲדִי עַלְ לְטָב as He rejoiced over your forefathers,
- 10. אֲרָי, אֲלָהָף when you ACCEPT THE WORD of Hashem, your God, לְמִשֵּׁר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי to observe His commandments and His STATUTES דְּכְתִיבִין בִּסְפַּר that are written in this Book of the Torah אַרִי אֶלָהָף when you shall return to THE FEAR OF HASHEM, your God, בְּכָל נַפְשֶׁךְ with all your heart and all your soul.
- 11. אָבִי תַּפְקֶדְתָּא הָדָא For this commandment דִּי אָנָא that I command you today מְפַקֵּד לָךְּ יוֹמָא דֵין

high level that their desire for evil will be completely removed, and they will be able to love Hashem with all their heart (*Ramban*).

- 7. See following note.
- 8. This word connects to the word וְהוֹתִירְךְ in the

beginning of the verse, reading הְּמִיּלְהָּ ... לְּטִבֶּה , meaning: you will receive bountiful goodness in the child of your womb, etc.; see above, 28:11 note 9.

9. I.e., knowing the entirety of the Torah and fulfilling it (*Rashi*). [See note 11 for another approach.]

ולא־רחקה ממר :הוא: הוא היא :היא מַן הוא היא לימא שמענוּ אתה ונעשוּה: יד כּי ונעברנה: יתה שביעי ומפטיר (רביעי כשהן מחוברין) טו 🕽 החיים ואת־הטוב מותא וית

רש"י

לַעֲלוֹת תַּמֶּרֶיהָ וּלְלָמְדָּהּ (שירוצין נה.): (יד) בִּי קֵרוֹב אֵלֶיףּ. הַפּוֹרָה נְפְּנָה לָכֶס בִּכְתָב וּבְּעֵל פָּה: (טוֹ) אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַשוֹּב. זֶה פָּלוִי בָּזֶה, תִׁס פַּעֲשֶׂה טוֹב הֲרֵי לְךְּ חַיִּיס, וְתֹס פַּעֲשֶׂה רָע הַרִי לִךְּ הַמַּמָת. וְהַבָּתוֹּב מִפְרָשׁ וְהוֹלֶךְּ הֵיתַׁףְ: (יא) לא נִפְּלֵאת הָוּא מִמְּךְ. לֹח מְכוּסָה הִיח מִמְּךְ, כְּמוֹ שָׁנֶּחֲמֵר "כִּי יִפְּלֵח" (לעיל יז, ח) "חֲרִי יִמְּרְסֵי", "וַמֵּרֶד כְּלָחִיס" (חֹיכה א, ט) וַמֵּרֶד בְּמַטְמוֹנִיוֹת, מְכוּסָה, וַחֲבוּשָׁה בַּשָּׁמִים הָוִיתְ לַּרִיךְ (יב) לא בַשַּׁמַיִם הָוּא. שַׁמִּילוּ הָיִתָּה בַּשָּׁמַיִם הָיִיתְ לַּרִיךְ

— CHUMASH TRANSLATION —

it is not hidden from you and it is not distant. ¹² It is not in the heavens, [for you] to say, "Who can ascend to the heavens for us and take it for us, and let us hear it so that we can perform it?" ¹³ Nor is it across the sea, [for you] to say, "Who can cross to the other side of the sea for us and take it for us, and let us hear it so that we can perform it?" ¹⁴ Rather, the matter is very near to you — in your mouth and in your heart — to perform it.

¹⁵See — I have placed before you today life and good, and death and evil, - ONKELOS ELUCIDATED -

לָא מְּבֶּרְשָׁא הִיא מִנְּךְ — it is not SEPARATED from you (i.e., beyond you), ווֹא רָחִיקא הָיא - and it is not distant.

- 12. לָא בִּשְׁמֵיָא הִיא לְמִימֵר It is not in the heavens, for you to say, מַן יִפַּק לָנָא לִשְׁמֵיָא "Who can ascend to the heavens for us מַן יִפַּק לָנָא לִשְׁמֵיָּא יַתַה and take it for us, וְיַשְׁמְעִנָּנָא יַתַה so that we can perform it?"
- 13. אַמְעְבְרָא לְיֵמָא היא לְמִימָר Nor is it across the sea, for you to say, אָנְבְרָא לְעַבְרָא לְעַבְרָא היא שְׁיִבֶּר "Who can cross to the other side of the sea for us אָז יְשָבָה לָנָא and take it for us, אַנְעָבְרְנַא יָתַה and let us hear it וְנַעְבְרְנַה so that we can perform it?"
- 14. אֲרֵי קּרְגּמָא לַחֲדָא Rather, the matter is very near to you בְּפָמֶךְ וּבְלבָּךְ in your mouth and in your heart לְּמֶעְבְּרֵה to perform it.[11]
- 15. חַוִי דִּיהָבִית קֵּדְמְּךְ וּוֹמָא דֵין See that I have placed before you today יָת חַנֵּי וְיָת טָבְתָא a choice between life and good on the one hand, וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּישָׁא and death and evil on the other.

Ramban and others maintain that the preceding

^{10.} The essential meaning of the Hebrew root שלא (as in the word נְּפְלְאת is *separated*, as Onkelos renders it. *Rashi* here renders *concealed* according to context for when information or a concept is separated from a person is concealed from him (*Me'at Tzori*; see above, 17:8 note 12).

^{11.} You have been given both a Written and an Oral Torah (*Rashi*). [*In your mouth* refers to the Written Torah, which a person is obligated to read aloud; and *in your heart* refers to the Oral Torah, which a person must study and learn by heart (*Be'er BaSadeh*).]

טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךְּ הַיּוֹם לְאָהֲבֶּה אֶת־יהוָה אֱלֹהֶרְ לָלֶכֶת טו די אָנָא מְפַּקּר לָךְ יוֹמָא בין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֶלָהָרְ לְמְהָרְ בִּדְרָבְיוֹ וְלִשְׁמֵּר מִצְוֹתָיוֹ וְחֻקֹּתָיוֹ וּמִשְׁפָּטֻיוֹ וְחָיִיתַ וְרָבִּיתָ בְּאַרְחָן דְּתָקְנָן / וּלְמִשֵּׁר מִצְוֹתָיוֹ וְחָקֹתָיוֹ וּמִשְׁפָּטֻיוֹ וְחָיִיתַ וְרָבִיתְ בָּאַרְחָן דְּתָקְנָן / וּלְמִשֵּׁר פִּקּוֹרְוֹהִי וְקִימְוֹהִי וְהִינְוֹהִי וְתִסְנֵי וְתִסְנֵי בַּבְּרְמִוֹהִי

וּבְרַכְּבָּרְ יהֹנְה אֱלֹהֶרְ בָּאֶבֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שֻׁפָּה לְרִשְׁתָּה:
יי נְאָם־יִפְּנֵה לְּבָּרְ וְלָא תִשְׁמֻע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחְוֹיִתְ לֵאלֹהִים
יי וְאִם יִתְפְּנֵי לְבָּךְ וְלָא תִשְׁמֻע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחְוֹיִתְ לֵאלֹהִים
אֲחֵרֶים וְעֲבַדְתָּם: יח הַנִּיתִי לְכֶם הַיֹּוֹם כִּי אָבָד הְּנִאבֹדְוֹן לֹא־עַקְמִיּיָּא וְתִפְּנִי לְבָּרְ וְלָא תִשְׁמֵע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחְוֹיִתְ לֵאלֹהִים נְעִבַּדְתָּם: יח הַנִּיתִי לְכוֹן יוֹמָא דִין אֲרִי מִיבַּד תִּיבְּרוֹן לָא עִבְרִים וְעָבַדְתָּם עַלַּרְהָּוֹ לְכִבוֹ יוֹמָא דֵין אֲרִי מִיבַּר הַיִּיבְרוֹן לָא תְּאַרְיִבְּהְ לָבְוֹץ וְמָא הִי אַתְּ עָבֵר עָת־הַיַּרְהַוֹּן לְבְרֹא הְמָעַל חִוֹיְנִי עַבְּרְ אָתִרְּהַוֹּן לְבְרִא הְיִים עִבְר אָת־הַיַּרְהָוֹן לְבְרִא הְמָעַל הַאָּרְיִים עַבְר יִמִּין עַל אַרְיִּא הִי אַתְּ עָבֵר יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל

(טז) אֲשֶׁר אָנֹבִי מְצַוְּךְ הַיּוֹם לְאַהֲבָה. הֲכֵי "הַפּוֹב". וּבּוֹ מָלוּי וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ. הֲכֵי "הַמַיִּיס": (יז) וָאָם יִפְּנֵה לְבַבְּךְ. הֲכֵי "הַכְע": (יח) בִּי אַבֹד תֹאבִדוּן. הַכִי "הַפָּמֵעִת":

י"כן

- CHUMASH TRANSLATION -

16 that which I command you today, to love Hashem, your God, to walk in **His ways**, to observe His commandments, His decrees, and His judgments; then you will live and you will multiply, and Hashem, your God, will bless you in the Land to which you enter, to take possession of it. 17 But if your heart will turn away and you will not listen, and you are led astray, and you prostrate yourself to the gods of others and serve them, ¹⁸ I tell you today that you will surely be lost; you will not have long days upon the Land that you cross the Yarden to enter

- ONKELOS ELUCIDATED -

16. די אַגָּא מְפַקּד לְּךְ יוֹמָא דִין — If you choose good and fulfill that which I command you today, לְמִרְחֵם יָת יִיִ אֱלָהָךְ — to love Hashem, your God, יהָקָנְן קַרְמוֹהִי — to walk in WAYS THAT ARE PROPER BEFORE HIM, רֹלְמִטֵּר פְּקוֹדוֹהִי — to observe His commandments, His STATUTES, and His judgments; יוְתִּחִי וְתִּקְנֵּן — then you will live and you will multiply, יוִבְּרְבנְּךְ יִי אֱלָהָךְ — and Hashem, your God, will bless you בְּאַרְעָא דִי אַתְּ עָלֵל לְתַמִּן — in the Land to which you enter, בְּאַרְעָא דִי אַתְּ עָלֵל לְתַמִּן — to take possession of it.

17. וְאָם יִתְפְּנֵי לְּבָּךְ — But if you choose evil and your heart will turn away from Hashem, יְלָא תְקַבֵּל — and you will not HEED His commandments, יְתִּטְעֵי — and you STRAY, [13] — and prostrate yourself to the FALSE GODS OF THE NATIONS יְתִפְלְחִנִּין — and serve them,

18. חַוּיִתִּי לְכוֹן יוֹמָא דֵין — then I tell you today אָבִי מֵיכַּד — that you will surely be lost; לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין — that you will surely be lost; לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין — you will not have long days upon the Land דִּי — that you cross the Yarden לְמֵעֵל

verses (11-14) refer specifically to the mitzvah of repentance discussed in the preceding passage. It is not separated from you and it is not distant, for it can be done even while exiled among the nations. It is not in the heavens, for you do not need a prophet to bring you heavenly messages to come close to Hashem; and it is not across the sea, for you do not need the greatest

scholars, who may be across distant seas, to teach it to you. The primary components of repentances are close to you: they are *in your mouth* — by confessing the sin, *and in your heart* — by recognizing your sins and abstaining from them.

12. See above, 8:6 note 9.

13. See above, 4:19 note 29.

רש"י

וּמָה אֵלוּ, שַׁצַּמֲשֹׁהּ לֹח לְּשָׁכֶּר וְלֹח לְהֶפְּסֵד, אָס זוֹכִין אֵין מְקַבְּלִין שְּׁנְכְּיִלְּה, לֹח שִׁינִּין אֵין מְקַבְּלִין פּוּרְעָנוּת, לֹח שִׁינּוּ אֶת מִדְּתָס, שָׁכָּר וְחָׁס חוֹמְחִין אֵין מְקַבְּלִין פּוּרְעָנוּת, לֹח שִׁינּוּ אֶת מִדְּתָס, מַסָּס, שָׁמָס וְּכְיָמָה (ספרי שס: וּבְחַרְתַּ בַּחַיִּים. אֲנִי מוֹרֶה עַל אַתַּת פַּמָּה וְכַּמָּה (ספרי שס: וּבְחַרְתַּ בַּחַיִּים. אֲנִי מוֹרֶה לֶכֶּס שְׁמִּבְּתְרוּ בְּחֵלִּק הַחַיִּים, בְּלְדָס הָחוֹמֵר לִּוּ: בְּחַר לְךְּ חֵלֶּלְ כָּיָּכֶּה וְחוֹמֵר לוּ: אָת זֶה בְּרוֹר לָבְּה בְּבְּרוֹר בְּבְּתְרְיִּ וְבִלֹּהְ זְבִילְהְיִ וְכוֹסִי, אַמָּה פּוֹמִר וֹיִה לָּתְּבְּרוֹר מִיּלְ הַבְּיִבְ לִּבְּלוֹב לוֹמַר: אֶת זֶה קַח לְּךְּ מִבְּר מִחֹיך בּוֹרִים מו, ה), הִבַּּחְפִּ יִדִי עַל גּוֹרְל הַפּוֹב לוֹמַר: אֶת זֶה קַח לְּךְּ מִבּרוֹר מוֹר מוֹ, הֹיִ הְתִּ בְּבִּית בְּבִּיוֹ בּוֹבְר. וְבִיל הַפּוֹב לוֹמַר: אֶת זֶה קַח לְּךְּ

(יט) הַעְדֹתִי בָבֶם הַיּוֹם אֶת הַשְּׁמֵים וְאֶת הָאָרֶץ. שְׁהַס קיִימִים לְטוֹלָס, וְכַחֲשֶׁר מִּקְרֶה אָמְכֶס הָרְטָה יְהִיוּ עֵדִים שְׁחֵׁנִי הַמְרֵימִי בָּכֶס בְּכָל זֹאֹת וֹספּרי האזינו שוּו. דְּבָּר אַחֵר, "הַעדֹתִי בָּכֶס הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמֵים וּגוֹ", אָמֵר לָהֶס הקב"ה לְיִשְׂרָחֵל: הְסְמַּבְּלוּ בַשְׁמִים שָׁבָּרָאֹתִי לְשַׁמֵשׁ אָמְכֶס, שָׁמָּא שִׁינּוּ אֶת מִדְּמָס, שָׁמָּא לֹא עָלָה בַּלְּבֵל חַמָּה מוְ הַמִּזְרָח וְהַאִיר לְכָל הָעוֹלָס, בָּעִינִן שָׁבָּרָאֹתִי לְשָׁמֵשׁ הָבְּלָהְ הַשְׁמָשׁ וֹנְשִׁהָּס חָמִים וְהָעֵלְהָה שְׁמַוֹרָה הָעַרְהָה וְלֵא לִמְּהָה אָן הַשְׁמָס חִמִּים חִמִּים וְהָעֵלְהָה שְׁעוֹרִים. אוֹהָה וְלֹא לִמְּהָה, אוֹ שְׁמָּא זְרַעְמֶּס חִמִּים וְהָעֵלְהָה שְׁעוֹרִים.

CHUMASH TRANSLATION –

there, to take possession of it. ¹⁹ I call the heavens and the earth today to bear witness against you: I have placed life and death before you, the blessing and the curse; and you shall choose life, so that you will live, you and your children — ²⁰ to love Hashem, your God, to listen to His voice and to cleave to Him, for He is your life and the length of your days, to dwell upon the Land that Hashem swore to your forefathers, to Avraham, to Yitzchak, and to Yaakov, to give them.

- ONKELOS ELUCIDATED -

– to enter there לְמִירְתַה – to take possession of it.

19. אַסְהֵּדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא — I call the heavens and the earth to bear witness against you:

חַיֵּי — I have placed life and death before you,

וְתִּתְרְעֵי בְּחַיֵּי — the BLESSINGS and the CURSES
יְתִתְרְעֵי בְּחַיֵּי — so that you will live, אַהְ וּבְנִיךְ — you and your children —

על יִי אֶלְהָךּ – to love Hashem, your God, יּלְבָּבֶּלְא – to HEED HIS WORD בּוֹלְבָּא לְדַחַלְבָּא לְדַחַלְבָּא – and to DRAW CLOSE TO FEAR OF HIM, ביי הוא חַיִּיךּ וְאוֹרָכוֹת יוֹמִיךּ – for He is your life and the length of your days, לְמִתַּב עַל – to dwell upon the Land אַרְעָא – to dwell upon the Land אַרְעָא – לְאַבְּרָהָם לְיִצְחָם וֹיְלַעֲקֹב – that Hashem swore to your forefathers, לְמִתַן לְהוֹן – to give them.

consequences (Rashi, first approach).

15. See above, 4:4 note 6.

^{14.} Heaven and earth exist eternally, so that whenever the Jewish people may sin, the witnesses will be available to testify that the people were warned of the

פרשת וילך

רַשַּׁחִי, שֶׁנִּיפְּלָה מִמֶּנִּי הָרְשׁוּח וְנִיפְּנָה לִיהוֹשְׁטֵ: וַה׳ אָבֵּר אֵלֵי. זֶה׳ לָמָר אֲלַיי:
זֶהוּ פֵירוּשׁ "לֹח חוּכֵל שוֹד לָגַחׁת וְלָבּוֹחׁ", לְפִי שֶׁ"ה' חָׁמֵר אֵלִיי:
דָּבָר חַמֵר, "לָגַחֹת וְלָבּוֹחִ" בְּדְבֵרֵי מוּרָה, מְלַמֵּד שָׁנִּסְתַּמְּמוּ מִמֶּנוּ
מפּוֹרוֹת וּמשיינוֹת החכמה (סומה שִם):

(א) וַזֵּלֶךְ מֹשֶׁה וגו': (ב) אָנֹבִי הַיּוֹם הָיּוֹם מָלְחוֹּ יְמֵי וּשְׁנוֹתַיּ, בְּיוֹם זֶה נוֹלַדְמִּי בְּיוֹם זֶה חָמוּת וֹסוֹמָה יג:): לא אוּבֵל עוד לָצֵאת וְלָבוֹא. יָכוֹל שֶׁקְשַׁשׁ כֹּחוֹ, מַלְמוּד לוֹמֵר "לֹח כָבַּתָה מַינוֹ וַלֹח כַם לַחֹה" (להלן לד, ז), חָלֵּח מָהוּ "לֹח חוּכַל", חִינִי

— CHUMASH TRANSLATION - ${f 31.}$

¹ Moshe went and spoke these words **to** all of Israel. ² He said to them, "I am a hundred and twenty years old today; I am no longer able to go out and come in, and Hashem has said to me, 'You shall not cross this Yarden.' ³ Hashem, your God — He is crossing over before you; He will annihilate

- ONKELOS ELUCIDATED -

31.

- 1. וַאֲזֵל מֹשֶׁה Moshe went to bid farewell to the people^[1] עם כָּל and spoke these words עם כָּל with all of Israel.
- 2. וַאָמַר לְהוֹן הַעְּשְרוּן שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא He said to them, בַּר מְאָה וְעֶשְׁרוּן שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא "I am a hundred and twenty years old today; לֵית I am no longer able to go out and come in, ביל עוֹד לְמַפַּק וּלְמֵעָל and Hashem has said to me, לָא "You shall not cross this Yarden River." [8]
- יָיָ אֱלָהְרְ Your true Leader, Hashem, your God יְיָ אֱלָהְרְ
 הוא יְשֵׁיצִי He is crossing over before you;^[4] עבר קַדְמָן
- 1. After the people had sealed the covenant and had all returned to their tents, Moshe went from his own dwelling and walked through the camps of all twelve tribes to bid them farewell (*Ramban*).
- 2. Rashi asserts that Moshe could not have meant that he had lost his strength, since the Torah later testifies (below, 34:7) that his eyes had not dimmed and his vigor had not diminished, and Rashi therefore explains that Moshe meant that he no longer had permission from Hashem to lead the people. Onkelos, however, does not seem to agree with this, since he renders לא אובַל as לית אָנַא יַכִּיל, I am not able, rather than לֶית לָי רשר, I am not permitted (as above, 12:17, 16:5, et al). He might concur, rather, with Ibn Ezra and Ramban, who understand that Moshe was saying that he was too old to lead the nation in war (Torah U'Peirushah). [The later verse would thus mean only that Moshe still had all of his faculties, but not that he was physically fit as he was during his youth. He therefore felt himself unable to lead the nation (see *Lechem VeSimlah*).]

Onkelos might also be seeking to incorporate the explanation that the Gemara (Sotah 13b, cited by Rashi in his second approach) gives for Moshe's words: He was no longer able to "go out and come into" the words of Torah, i.e., he could no longer delve into them and discuss them as before, since the oral traditions handed to him, and the wellsprings of Divine wisdom, were now closed to him (Lechem VeSimlah; Beurei Onkelos). 3. According to Rashi's first approach (mentioned in the previous note), Moshe was now explaining why he had no permission to lead them; it was "because" Hashem has said to me, "You shall not cross this Yarden." According to Onkelos, however, the fact that Moshe would not be crossing the Yarden and entering Eretz Yisrael with them is a separate, unrelated reason why he would no longer stand at their head.

4. Onkelos' depiction of Hashem *crossing* over the Yarden River poses a difficulty for *Rambam* (*Moreh Nevuchim* 1:27), who asserts that Onkelos never attributes motion to Hashem, so as to avoid any implication of physicality.

אָת־הַגּוֹיָם הָאֵפֶה מִקְּפָנִיךּ וְיִרִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ יְהוּא עֹבֵּר אָתְרָבוּן מִקְּבָּיהוֹן אָרִי יִיָּ אֶלָהָּרְ יִיָּ הִּאִּלָּה וְמִיּרְתִּוּן יְהוֹשֻׁעַ הוּא עַבֵּר יְהוֹה יִיּ שִׁכְּיִר וְמִיּלְתוֹּוֹ יְהוֹשֻׁעַ הוּא עַבֵּר יְבָּיְרְ יִיָּי רְ וְתִיּלְתוּוֹ וְתִּעְבְּדוּן יְהוֹשְׁעַ הוּא עַבַּר לְפָנִיךְ כִּאְבִין וְמִעְבְּדוּן יְהוֹן בְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ: רְ וְתִּעְבְּדוּן וְתִעְבְּדוּן יְהוֹן בְּמָא דִי עַלְּעוֹג מַלְכֵי הְמָּמִיכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן בְּכָּל הְעָעָרְ יִיָּ בְּרִיתִּי אָתְכֵם: וּ חִוֹקְבּּר יִיְיָ לְהוֹן בְּכָּל הְעָבְירִ וּבְּבָּר יִיְיָ שְׁתְּבְּרוּן וְתִעְבְּדוּן לְהוֹן בְּכָּל הְעָבְיוֹן וּוֹלְעוֹג מַלְכֵי הְמָמִיכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן בְּכָּל הְעָבְיוֹ שִׁקְּבָּר יִיְיָ שְּׁתְּכִם וֹעְשִׁיתְּם לְּהָׁיוֹן בְּכָל הְנִירְאוּ הִיִּיְמְרִבּוּ וְיִיְם בְּבְּעִרְ אָנִין וְתְּעְבְּדוּן לְהוֹן בְּכָּל הְעָבְיוֹן יִיְּבְּלְּוֹן יִיְּבְּבְּיוֹן וְתִעְבְּדִוּן לְהוֹן בְּכָּלְ הְיִיְרְאוּ בְּהוֹן וְתִעְבְּרִוּן לְהוֹן בְּכָּלְיתִי אָתְיכָבוּ וֹיִם מְּבָּלְיהְ עִבְּרוּן וְתִעְבְּרִוּן לְהוֹן בְּכָּלְבִין מִפְּנִיהְוּ וְיִיְם בְּעָבְיוֹן מִקְּנִיהְוּן יִיִּיְיִרְיִי שְׁתְּבִּירִוּן יִיְיִיְשְׁעִרְרְאִוּ מְּבְּיִים בְּיִבְּיִים יִהְוֹשְׁעִיהוֹן אָרִייִי שְּלְבִין מִבְּנִיהְוּ וְיִיוֹן מִבְּנְבְּיִים וְיִבְּלְיִים בְּבִּיְעִיהְיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִיְיִבְּיִים בְּיִיבְּיִים מְּבִּיִיהְוֹן אָנִייְהוֹן אָבִיי יִיִּיְ שְׁנִיהוּוֹן אָבִיי וְיִי שְּבָּרְיוּי מְנִבְּיוֹים מְבָּרְיִיהְיוֹ מְבִּיְבְּיִיהְ יִיִּיְיִיהְוֹן אָבִיי וְיִיְיִים בְּנִיבְיוּ מִבְּנִבְיהְוּן מִיּהוֹים מְבִּירִים מִּבְּנִיהְוּן אִבִּי יִייְיִי שְּיִבְיּוּ מְיִבְּנִיהְ מִיבּיבּרְיוּ מְבְּבְּיוּים מְּבָּרְיוּ מִיבְּרִיוּן מִיּבְּעִיבְּיוּ וְיִיבְּיוּים מְּבִּבְּתְּיוּ מְיִבּרְיוּן מִבְּנִיהוּן מִיבּרוּן מִיבְּרְיוּי מְיִבְּיבְּיוּ יִיוּיוּוּן בְּיִבְּיוּ בְּיִּיבְּיוּם בְּיִבְּיוּים בְּיוּיוּים בְּיִיבְּוּן בְּיִבְּיוּ בְּיוֹי מְיִבְּיִבְּיוּ וְיִיבְּוּיוּן מְיִבְּרְוּן מְיִבְּיוּים מְּבִּבְּיוֹי מְיִבְּיוֹם בְּיִיּיוּיוּ מְיִיּוּן בְּיוֹי בְּיִים בְּבְּיוּים בְּיּבְיוּים בְּיו

*נ״א: וֶאֱלֶמוּ - **נ״א: הוּא דִּמְדַבַּר

— CHUMASH TRANSLATION —

these nations from before you, and you shall possess them; Yehoshua — he is crossing over before you, as Hashem has spoken. 4 Hashem will do to them as He did to Sichon and Og, the kings of the Emorite, and to their land — that He annihilated them, ⁵ and Hashem will place them before you; and you shall do to them according to the entire commandment that I have commanded you. ⁶ Be strong and resolute, do not be fearful and do not be broken before them, for Hashem, your God — it is He Who goes before you,

- ONKELOS ELUCIDATED

יָת עַמְמַיָּא הָאַלֵּין מְקְדְמְהְ — He will annihilate these nations from before you, וְתִירְתִּנּוּן — and you shall possess their land from them; יְהוֹשֻׁעַ הוּא עָבַר קַדְמָךְ — Yehoshua, Hashem's emissary — he is crossing over before you, בְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ — as Hashem has spoken. [5]

- 4. וְיַעְבֵּד יְיִ לְהוֹן Hashem will do to them בְּמָא דִי עֲבַד לְּסִיחוֹן as He did to Sichon and Og, the kings of the Emorite, וּלְאַרְעָהוֹן and to their land דִּי שֵׁיצִי namely, that He annihilated them,
- 5. וְיִמְּסְרְנּוּן יְיָ קֵּדְמֵיכוֹן and Hashem will DELIVER [all the Canaanite nations] before you; וְתַּעְבְּדוּן לְהוֹן and you shall do to them בְּכָל תַּפְקֵּדְתָּא according to the entire commandment דִי פַקּדִית יַתְכוֹן that I have commanded you. [6]
- ק'א תִּדְחֵלוֹן Be strong and resolute, לֹא תִּדְחַלוֹן (צְּלָמוֹ הַ בְּרוֹן מִקְּדְמֵיהוֹן (שְׁלָמוֹ הַ בְּרוֹן מִקְּדְמֵיהוֹן (שְׁלָמוֹ הַ שְׁרָבוֹן מִקְּדְמֵיהוֹן do not be fearful and do not be broken before them, אֲבִי יִי אֱלְהָף for Hashem, your God אֲבִי יִי אֱלְהָף HIS WORD LEADS the way before you, [8]

Ramban (Bereishis 46:1) indeed points to our verse as a proof against Rambam, and asserts that Onkelos' rendition of Hashem's actions is governed by Kabbalistic considerations. [Notably, though, Rabbeinu Bachya's version of Onkelos here is אָבִינְתִיה עָבֶר קֵּרְיָהְ, His Shechinah will cross over before you, which can fit with Rambam.]

Beurei Onkelos offers the following guideline: If the verse depicts Hashem as going with people, which gives the impression of Hashem being physically present and associating with them, then Onkelos is careful to dispel this impression and renders it as "His word" going with them (or before them). If, however, the verse says that Hashem is going before people (as in our verse), which

already creates a respectful distance between Him and them, then Onkelos translates the phrase literally. [See also *Abarbanel* to *Moreh Nevuchim* ibid.]

- 5. As stated above, 3:28 (Rabbeinu Bachya).
- 6. You shall annihilate them and not intermarry with them (above 7:2-3), and destroy all their idols and altars [12:3] (*Bechor Shor*).
- 7. For discussion of the Aramaic roots אַלם and עלם, and the alternative version of אַלם, see above, 3:28 note 16.
- 8. Since the verse here refers to Hashem הַהֹּלֶךְ עִמְּהְ, Who goes "with" you, Onkelos renders it מִימְרֵה מְדַבֶּר קַדְמָרְ, "His word," as explained in note 4. As for the phrase,

נ״א: וֶאֱלַם*

י"בר

(ו) לֹא יַרְפְּךָ. לֹח יָפֵן לָךְּ רְפִּיוֹן לָהִיוֹת נֶעֲזָב מִמֶּנּוּ: (ז) בִּי עִס עַמָּח הָדֵין". מֹשֶׁה חָמֵר לִיהוֹשָׁעַ: זְקַנִים שֶׁבּדּוֹר יִהְיוּ עִמְּךְ, אַתָּה תָבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה. וֹפְּסֵרְגּוֹמוֹ "חֲרֵי אַפְּ פֵּיעוּל בַּכֹּל לְפִי דַעְפָּן וַעֲלָסֶן, אֲבָל הקב"ה חָׁמֵר לִיהוֹשָׁעַ "פִּי חַׁמָּה

- CHUMASH TRANSLATION -

He will not loosen [His hold on] you nor will He forsake you."

⁷ Moshe summoned Yehoshua and said to him before the eyes of all Israel, "Be strong and resolute, for you shall enter with this people to the Land that Hashem swore to their forefathers to give them, and you shall cause them to inherit it. ⁸ Hashem — it is He Who goes before you; He will be with you; He will not loosen [His hold on] you nor will He forsake you; do not be fearful and do not be dismayed."

- ONKELOS ELUCIDATED

קֹאָ יִשְׁבְּקְנָךְ — He will not ABANDON you^[9] יָלָא יְרַחֲקָנָךְ — nor will He distance you."^[10]

- 7. וֹקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ Moshe summoned Yehoshua וַּאֲמֵר and said to him before the eyes of all Israel, הַבְּף נָשֶלֵם "Be strong and resolute, אֲרִי "Be strong and resolute, אֲרִי for you shall enter with [11] this people אַרְעָא דִּי קַיִּים יִי לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַן לְהוֹן to the Land that Hashem swore to their forefathers to give them, וְאַהְּ and you shall cause them to inherit it.
- 8. אַרְמֶרְבֶּר קְּדְמֶּךְ Hashem it is He who LEADs the way before you; מִימְרֵה יְהֵי בְּטַעְרָּךְ HIS WORD will be IN YOUR AID; אַ יִשְׁבְּקְנָּךְ וְלָא יְרַחֲקְנָּךְ He will not ABANDON you nor will He DISTANCE you; לְא תִּרְבַל וְלָא תִּתְבַר לָא תִּרְבַל וְלָא תִּתְבַר do not be fearful and do not be BROKEN." [13]

מְדַבֵּר הֶּדְמָך, leads before you, see above, 1:30 note 52.

- 9. As Rashi explains, the phrase לא יַרְפְּּך , literally, He will not loosen [His hold on] you, essentially means that He will not abandon you.
- 10. Onkelos usually translates the root עוב with the direct parallel of שבק, leave or abandon, but having already used that root in the previous clause, he now renders א מוב as pan, distance. Onkelos thus interprets the verse as being in the format of זו אָף "not (only) this, but even that"; not only will Hashem not abandon you completely, but He will not even distance you from Him at all (see Beurei Onkelos).
- 11. The word nx in the verse means with (it is not meant in its usual sense, as a term preceding the direct object of the verb), and Onkelos clarifies that by rendering it nx (Rashi).

Moshe here tells Yehoshua that he would enter with the people, alluding that the elders of the generation should lead with him, and everything should be done according to their opinion and advice. In v. 23 below, however, Hashem tells Yehoshua that he would bring the people into the Land, as their sole leader (Rashi, citing Sanhedrin 8a). Chiddushei HaGriz Al HaTorah explains that Moshe was referring to Yehoshua's role as head of the Sanhedrin, whereas Hashem was describing him in his position as king of the nation.

- 12. This is how Onkelos generally translates any reference to Hashem being *with* someone. It means that Hashem's word (i.e., His Providence, or *hashgachah*; see *Akeidas Yitzchak* §31) will assist that person.
- 13. While Onkelos translates both לא תַעַרְצוּ in v. 6, and לא תַעַרְצוּ here, as do not be broken, each phrase has a

ט וַיִּכְתִּב משֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַוֹּאת וַיִּתְּנָה אֶל־הַכְּהְנִים בְּנֵי לֵוִי
ט וּכְתַב משֶׁה יָת אוֹרִיְתָא הָדָא וְיַהַבַּהּ לְּכָהַנַיָּא בְּנִי לֵוִי
הַנְּשְׁאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יהוְה וְאֶל־כָּל־וִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: רביעי וּיְצַוֹּ דְנָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דִייִ וּלְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל: יִפְּקִיד משֶׁה אוֹתָם לֵאמֶר מִקֵּץ | שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵר שְׁנַת הַשְּׁמִשָּה משֶׁה יִתְהוֹן לְמִימָר מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין בּּוְמֵן שַׁתָּא דִשְׁמִשְׁהָא

י"בר

בַּבְּטוֹ: (י) מִקּץ שֶׁבַע שָׁנִים. בְּבָּנָה רָאֹדוֹנָה שֶׁל דְּמִפֶּה שֶׁבִּיין הַשְּׁמִּשְׁה, בְּשָׁבִייִן בְּבִּיטִית נוֹהֶגֶת בָּהּ, בַּקּנִיר שֶׁל בְּבִיטִית הַיּוֹצֵא לְמוּנְאֵי בְּבִיטִית (ראש השנה יבו): פָּבִיּח אֶת בְּגֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּשְׁפִּי לָהֶס" (להלן פסוק כג), "שָּבִיח" עַל כָּרְחָס, הַכּל שָּלוּי בְּּךְ, טוֹל מַקָּל וְהַךְּ עַל קִדְקַדְן, דַּבָּר אֶחָד לְדוֹר וְלֹח שְׁנֵי דַּבָּרִים לְדוֹר (סנסדרין ח.): (ט) וַיִּבְתֹּב מֹשֶׁה וֹגוֹי וַיִּתְנָה. כְּשָׁנְּמְרָה כּוּלָּה נְתָנָה לָבְנִי

- CHUMASH TRANSLATION -

⁹ Moshe wrote this Torah and gave it to the Kohanim, the sons of Levi, who were bearing the Aron of the Covenant of Hashem, and to all the elders of Israel.

¹⁰ Moshe commanded them, saying, "At the end of seven years, at the time of the shemittah year,

ONKELOS ELUCIDATED -

9. וְּכְתַב מֹשֶׁה יָת אוֹרְיְתָא הָדָא הָדָא — Moshe wrote this Torah וְיַהְבָּה לְּכָהְנַיְא הְנִי לֵוִי — and gave it to the Kohanim, the sons of Levi, דְּנָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דִייִ — who were bearing the Aron of the Covenant of Hashem, וּלְכָל טְבֵי יִשְׂרָאֵל — i the elders of Israel. חלכן

10. וּפַקִּיד מֹשֶׁה יָתְהוֹן לְמֵימָר — Moshe commanded them, saying, מְסוֹף שְׁבַע שְׁנִין — "At the end of seven years, $^{[18]}$ — at the time of the shemittah year, $^{[19]}$

different intent. In the earlier verse, Moshe was saying that if a particular battalion were to sense its imminent defeat, its soldiers were still not to break and surrender; they should trust that Hashem would ultimately grant them victory. Here, though, Moshe was instructing Yehoshua who, as leader of the nation, would surely not surrender to the enemy. Moshe meant that even if he were to see the army in a bad state during the war, he should never allow his heart and spirit to flag and be broken (*Haamek Davar* to v. 6).

14. This verse is out of chronological order; it means that once the entire Torah was completed, Moshe wrote all of it down (*Rashi* with *Gur Aryeh*). See also *Ramban*; cf. *Sforno* and *Abarbanel*.

15. The *Aron* was ordinarily carried by the families of Kehas who were Leviim rather than Kohanim, but just before Moshe's death, when the people were about to enter Eretz Yisrael, it was carried by the Kohanim. Moshe gave them the Torah Scroll that was to be placed with the *Aron* [see v. 26 below with note 46] (*Bechor Shor*). For further discussion of our verse's statement that the Kohanim were bearing the *Aron*, see *Malbim* and *R'S. R. Hirsch*.

16. The Kohanim and the elders were given the Torah Scroll since they were to teach it to the people (*Bechor Shor*).

- 17. I.e., Yehoshua, the Kohanim, and the elders (see Malbim).
- 18. Regarding Onkelos' rendition of מְקַץ as מְּקַץ, at the end, see above, 15:1 note 1.

19. Once Eretz Yisrael was conquered and divided among the tribes, every seventh year was observed as a shemittah (literally, relinquishment), when agricultural work was suspended and the produce that grew during that year was subject to certain restrictions (see Vayikra 25:1-7). The mitzvah of Hakheil ("Gather"), which is set forth in our passage, was observed on the first day of Chol HaMoed Succos in the year following a shemittah year. The Torah calls it "the time of the *shemittah* year" since the produce harvested at that time (i.e., at the beginning of the eighth year) would have grown during the shemittah year, and was therefore subject to its restrictions (Rashi). Alternatively, the verse means that the seven years mentioned here are counted "by" the time of the shemittah year, i.e., according to the shemittah cycle; the mitzvah of Hakheil is to be observed on the Succos following their completion (see Ramban to 15:1 above).

Onkelos is unlike *Rashi* and *Tosafos* to *Sotah* 41a, who understand that the Hebrew ממנים means on a festival rather than at the time; see *HaKesav VeHaKabbalah* for discussion of this view.

בְּחַג הַשָּׁכְּוֹת: יא בְּבִוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵל יהֹנְה אֱלֹהֶרְ בְּחַגְא דִּמְטַלַּיָּא: יא בְּמִיתִי כָל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחַזָאָה קֵּדֶם יִיָּ אֶלָהָרְ בְּאַרְעִי יִּתְּלֶּא לְאִתְחַזָאָה קֵּדֶם יִיָּ אֶלָהָרְ בְּאַרְעִי יִּתְּלֶב הָאָנְיִתְא הָּדָא קֵּדֶם יִיָּ אֶלָהָרְ בְּאַרְעֵּל יִמְלְיִת הָבְּע הְּנִא הָּנָא הָּנִיץ יִּם אַנְיִיְתָא הָּנָא הָּנָא וְנִיּשָׁרְ יִּבְּעַבְיִי יִּתְ אוֹנְיְתָא הָּנָא הָּנָשְׁ וְנִילְהַלְּ בְּאַרְיִיךְ בְּשְׁעָבֶרְיִךְ לְמַעַן יִשְׁמְעוּן וּבְּדִיל וְיִנְשְׁמְעוּן וִּבְּשָׁלְוּוֹ קֵּנָם יִיָּ אֲעָרְרִּךְ לְמַעַן יִשְׁמְעוּוּן וּבְּדִיל וְיִיְרְאוֹּ אֶת־יִהוְה בְּיִשְׁמְעוּן וּבְּדִיל וְיִיְלְמוֹל וְיִרְחוּוֹ אֶת־יִהוְה בְּיִיִּעְ הְיִשְׁמְעוּן וּבְּדִיל וְיִיִּלְפוּן וְיִדְחֵלוּן קֵּדָם יִיָּ אֶעְרִיהְר בְּשְׁעָבֶרְיִרְ בְּשְׁעָבֶרוֹ וְיִבְּחָלוּן הַּנְים יִיְּשְׁמְעוּן וּבְּדִיל וְיִיְמְשוֹ וְיִרְחֵלוּן קָּדָם יִיְ אֶעְרִירְ בְּשְׁעָבֶרְיִרְ בְּיִשְׁמְעוּן וּבְּדִיל וְיִיְמְשוֹ וְיִרְחֵלוּן קֵּדָם יִיְ אֶלְהֵיל בְּיִבְּיִי וְיִיְמְוּן לְּיִבְיל וְיִיְבְילוּן הַנְיִם וְיִיְמְלוּן הַּנְיִם וְיִשְׁמְרִוּן לְּעִילוֹת אָמִיבְנִין וְיִיְחָלוּן לְּתָבוֹ וְיִיּחְלוּן הְבְּיִים וְנִיּחְלוּן בְּדִים יִיִּ מְשְׁבְּוֹיוֹן בִּיְם וְיִיְבְילוּן לְּבְּבִי יִיִּיְמְשׁוּוֹן וְיִבְּחֵלוּן הְבָּבִין וְיִיְחָלוּן בְּנִים יִיִּיְא מְנִיוֹן לְמְעְבֵּוֹיוֹ וְיִמְשְׁלוּוֹן לְּבְעִילוֹת אָבִילוּ וְנִישְׁבְּלוֹן וְיִישְׁתוֹן לְּמְעְבֵּר יִיְתְ בָּל פִּתְנָמִי אוֹיִיתְא חִינִים לְּמְעבֵּר יִיִי מְרָבוֹיוֹ וְיִיְחָלִיוֹן לְמְיְבוֹי וְיִיִיְשְׁבְּלוֹיוֹן לְמְעְבֵּר יִיִים בְּעְבְּבְיוֹיוֹי וְיִשְׁנְיִיְם לְּעְשְׁלוֹיוֹ לְמְעְבִיי יִי תְּעְבִילוּית הָּבְּל פִּתְנְבִיי אוֹנְיתְיִיא הִיוֹים לְמְעְבָּיוֹים יְיִישְׁנְבִיי יִישְּבְיּיל בְּיִילְיִים בְּיִיְשְׁנְיוֹיוֹם לְּמְעְבִּי יִישְּרָאל בְּיבְייִים בְּיִילְיִים בְּיִייְיִים לְּעְבְּיוֹם בְּיִים בְּיִישְׁנְיוֹי בְּיִישְׁבְּיוֹים בְּיִישְׁבְּיוֹם בְיִישְׁבְּיוֹי בְּיִישְׁבְּיִי יִישְּבְּיִים יִישְּבְּיִים בְּיִיִייִים בְּיִישְׁיִים בְּיִייִים בְּיִיבְיִישְּבְּיוּי יִישְּבְּיים יִיִּיְבְיי בְּיִים בְּיִיּעְבְּיים בְּיִיִּיְבְייִייִייְּיִיי

ג.): וְהַבְּשִׁים. לִּקְמוֹעַ (שם): וְהַשַּׁף. לָמָה בָּחוּ, לָחֵת שָׂכָר לִמְבִיחֵיהֶם (שם) [נ"ח: כְּדֵי לְקַבֵּל שָׁכָר מִּבִּיחָׁתָם (מסכת סופרים ית, ו): (יא) תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת. הַמֶּלֶךְ הָיָה קוֹרֵא מִפְּחָלֵּח "חֵלֶּה הַדְּבָּרִים", כִּדְּאִימָּח בְּמַפֶּכֶת סוֹטָה (מחֹ), עַל בִּימָה "שָׁלֶּה הַדְּבָּרִים", כִּדְּאִימָּח בְּמַפֶּרֶת סוֹטָה (מחֹ), עַל בִּימָה שֶׁל עֵן שֶׁהָיוּ עוֹשִׁין בָּעֲזָרָה: (יב) הָאֲנָשִים. לְלְמוֹד (חֹגיגה

- CHUMASH TRANSLATION -

during the Festival of Succos, 11 upon the coming of all Israel to appear before Hashem, your God, in the place that He will choose, you shall read this Torah opposite all Israel, in their ears. 12 Gather together the people — the men, the women, and the small children, and your proselyte who is in your gates — so that they will hear and so that they will learn, and they shall fear Hashem, your God, and be careful to perform all the words of this Torah.

- ONKELOS ELUCIDATED -

בְּחָנֵא רְמִטְלַיֵּא — during the Festival of Shelters (i.e., succahs), [20]

- 11. בְּמֵיתֵי כָּל יִשְּׂרָאֵל upon the coming of all Israel בְּמִיתֵי כָּל יִשְּׂרָאֵל to appear before Hashem, your God, הַקְרֵי יִה in the place that He will FAVOR, [21] הַקְרֵי יִת הְרָא דִּי יִתְּרְעִי you shall read this Torah BEFORE all Israel, וְתַשְׁמִעְנוֹן AND YOU SHALL HAVE THEM HEAR it. [23]
- 12. בְּנוֹשׁ יָת עַמְּא Gather together the people נְּשָׂיָא וְטַפְּלָא the men, the women, and the small children, וְגִּיוֹרֶךְ דִּי בְּקְרְוִיךְ and your proselyte who is in your cities בְּדִיל בְּיִשְׁמְעוֹן so that they will hear וּבְּדִיל בְּיִשְׁמְעוֹן and so that they will learn בְּיִילְפּוּן and they will have fear BEFORE Hashem, your God, וְיִטְרוֹן and be careful to perform all the words of this Torah.
- 20. This is the Yom Tov of Succos literally, "the Festival of Shelters" a reference to the mitzvah of dwelling in the succah. The Hebrew word מלפ and its Aramaic translation, מָלֵל, are related to the Hebrew and the Aramaic translation, which both mean cover or shelter. See further 16:13 above, note 23.
- 21. [See above, 4:37 note 59.] The verse refers here to the mitzvah of appearing in the Beis HaMikdash on each of the three Pilgrimage Festivals (one of which is Succos); see 16:16 above. Only males are obligated in this mitzvah (see ibid.), but during (and right after) the *shemittah* year, when there was no agricultural work to be done and no produce to watch over, all of Israel, men and women alike, would come together (*Bechor Shor*).
- 22. The word אַקְרָא, you shall read, is in singular, and refers to Yehoshua, for it was the king who would read the Torah for everyone present (Chizkuni). He would read selected passages from the Book of Devarim: 1:1-6:9; 11:13-21; and 14:22-28:69 (Sotah 41a).
- 23. Usually, when the Torah refers to speaking בְּלְהָי, in the ears, of another party, Onkelos renders it meaning, in the presence of (see, e.g., Bereishis 23:10). Here, though, Onkelos accords with the point this word means to stress: It is not sufficient to read the Torah in the presence of all those gathered (as would seem from the phrase, before all of Israel, in the preceding clause); it must be read, rather, so that everyone could actually hear it; see Chagigah 3a (Lechem VeSimlah).
- 24. See above, 5:14 note 22.

(יד) וַאַצוָנוּ. וַאַוֹרְוֶכּוּ:

– CHUMASH TRANSLATION –

¹³ And their children who do not know — they shall hear and they shall learn to fear Hashem, your God, all the days that you live on the Land to which you are crossing the Yarden, to take possession of it."

¹⁴ Hashem said to Moshe, "Behold, your days are drawing near to die; summon Yehoshua, and both of you shall stand ready in the Ohel Moed, and I shall command him." So Moshe went, and Yehoshua, and they stood ready in the Ohel Moed.

¹⁵ Hashem **appeared** in the Tent, in a pillar of cloud, and the pillar of cloud stood at the entrance of the Tent.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 13. וְּבְנֵיהוֹן דִּי לָּא יְדְעוּ And their children who do not know בּיִשְׁמְעוֹן וְיֵילְפּוֹן they shall hear and they shall learn יִשְׁמְעוֹן וְיֵילְפּוֹן to have fear before Hashem, your God, מְּדְחַל קָּרָם יִיְ אֶלְהָכוֹן all the days that you live on the Land דִי אַתּוֹן עָבְרִין יִת יַרְדְּנָא לְתַמְּן to which you are crossing the Yarden, בְּיִבְּיִתְהּ to take possession of it."
- 14. וְאֲמֵר וְיִ לְמֹשֶׁה Hashem said to Moshe, וּאֲמֵר וְיִ לְמֹשֶׁה "Behold, your days have drawn near to die; אָתְעַתְּדוּ בְּמִשְׁכַּן summon Yehoshua, וְאִתְעַתְדוּ בְּמִשְׁכַּן and both of you shall stand ready [26] in the Ohel Moed, הַנְאַבַּקְרַנָּה and I shall command him." [27] וְאָפַקְרַנָּה נִאָנָע מֹשֶׁה וִיהוּשָׁע and Yehoshua, וְאָפַקְרַנָּה and they stood ready in the Ohel Moed.
- 15. אָתְגְּלִי יְיָ בְּמַשְׁבְּנָא Hashem BECAME REVEALED in the Tent, בְּעַמוּרָא דַעֲנָנָא in a pillar of cloud, וְקָם עַמוּרָא בַעַנָּנָא עַל הְרַע מַשְׁבְּנָא and the pillar of cloud stood at the entrance of the Tent.

^{25.} I.e., the later generations, who did not see the wonders that Hashem did with you (*Bechor Shor*). Alternatively, this clause refers to the young children who were brought to *Hakheil* and do not understand the Torah (see *Sforno*, *Or HaChaim*, and *Malbim*).

^{26.} See above, 29:9 note 1.

^{27.} That is, I shall encourage him (*Rashi*), as we find no specific commandment to Yehoshua in these verses (*Mizrachi*). See also *Ramban*.

^{28.} To avoid the implication of Hashem having physical

טּ וַיָּאמֶר יהוה אֶל-משֶׁה הִנְּךְ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךְ וְקְם ׁ טּ וַאֲמֵר יִיָּ לְמשֶׁה הָא אַתְּ שָׁכֵב עִם אֲבָהָתְּךְ וִיקוּם הָעָׁם הַנִּיָּה וְזָנְה | אַחְרֵי | אֱלֹהֵי נֵכַר־הָאָׁרֶץ אֲשֶׁר הְוּא עַפְּא הָדִין וְיִטְעֵי בְּתַר טְעֲנָת עַמְמֵי אַרְעָא דִּי הוּא בָא־שַׁׁמְהֹ בְּקְרְבֹּוֹ וַעֲזַבֵּנִי וְהַפֵּר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בָּרָתִּי אִתְּוֹ: עָלֵיל לְתַפֶּן בִּינִיהוֹן וְיִשְׁבְּקוֹן יִת קְיָמִי דִּי גְנָרִית עִמְהוֹן: הַחַלְתִּי

יי וְחָרֶה אַפִּי בְוֹ בַיְּוֹם־הַהוּא וַעֲוַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם יי וִיִּתְקוֹף רָגְיִי בְהוֹן בִּיוֹמָא הַהוּא וְאַרְחֵקנוּן וֶאֶסַלֵּק שְׁכִּנְתִּי מִנְּהוֹן

(טז) גַבר הַאַרְץ. גּוֹיִי הַאָרָן (אונקלוס): (יז) וְהְסְתַּרְתִּי פַנֵי. כְּמוֹ שַׁאַינִי רוֹאָה בְּלָרָמָס:

CHUMASH TRANSLATION

¹⁶ Hashem said to Moshe, "Behold, you are going to lie with your forefathers, and this people will rise up and stray after the gods of that which is foreign to the Land, that it is entering there in its midst, and it will forsake Me and it will annul My covenant that I have sealed with it. ¹⁷ My anger will flare against it on that day and I will forsake them; and I will hide My face from them

ONKELOS ELUCIDATED

16. אַמְר יִיְ לְמֹשֶׁה — Hashem said to Moshe, אֲבָהָתִּךְ — "Behold, you are going to lie with your forefathers, יִיְטְעֵי — and this people will rise up יִיְטְעֵי — and stray after the FALSE GODS OF THE NATIONS OF the Land בּתַר יָעְנִית עָמְנִי אַרְעָא — that [this people] is entering there into THEIR midst, יִישְׁבִּקוֹ — and THEY will forsake THE FEAR OF Me יִישְׁבֹּוֹ יָת עִמְהֹוֹ יִת עִמְהֹוֹ יִת עִמְהֹוֹ יִת עִמְהֹוֹ יִת עִמְהֹוֹ יִר עִמְהֹוֹ יִת עִמְהֹוֹ דִּי גְּוָרִית עִמְהֹוֹן that I have sealed with THEM.

17. וְיִתְקוֹף רְגְיִי בְהוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא — My anger will be intense against them on that day, וְאַרְחֵקנוּן — and I will distance them; [33] שְׁבַּנְתִּי מִנְּהוֹן — and I will remove my

properties, Onkelos translates the word וְאִתְגְלִי אַ וְיֵרָא He became revealed, rather than the more direct וְאִתְהֶחֵינ, He appeared.

29. Onkelos interprets the phrase נְבֵּר הָאָרָן, literally, that which is foreign to the Land, as referring to the Canaanite nations; they were "foreign" to the Land since their expulsion from it had already been decreed (Mizrachi). Rashi follows this interpretation, whereas Ramban understands that the phrase is referring to the false gods, who are foreign and alien to the Land where Hashem reigns supreme.

30. According to Onkelos, the term בְּקרְבּו, into "its" midst, relates to בְבָּקרׁבו, that which is foreign to the Land, i.e., you are entering into the midst of this foreign entity (see previous note). Since he referred to this foreign entity as the nations of the Land, in plural, he renders בְּקרְבוּ as יְנִירִיהוּן, into "their" midst. This is unlike Ibn Ezra's preferred approach, which is that בְּקרְבוּ, into "its" midst, relates to the Land itself; see there (Me'at Tzori).

31. Until this point in the verse, both the Hebrew and the Aramaic referred to the nation in singular form. From here until the end of v. 21, however, the Hebrew generally continues to refer to the nation in singular,

whereas Onkelos mostly changes it to the plural form. The reason for this is that the Hebrew generally relates to the nation as a *unit*, but the passage's predictions of the people's sinful behavior, and the suffering they will experience on its account, will surely not happen to every individual Jew in the same way. Onkelos therefore renders such predictions in the plural form, which denotes *individuals* and *groups* within the nation rather than all of it as one (see *Haamek Davar* to v. 17; *Lechem VeSimlah*; *Chalifos Semalos*; *Me'at Tzori*). In the first half of our verse, however, which explicitly refers to הַּעָם הַּנְּיָם, this people, in singular, Onkelos used the singular form throughout the related clause; thus, this people will rise up and [it will] stray after the false gods of the Land to which it is entering.

32. A more literal translation of the root בשל would be בשל, annul (see Onkelos to Bamidbar 30:13). Nefesh HaGer (Vayikra 26:15) explains that Onkelos consistently avoids a connotation of annulment with respect to a covenant with Hashem, since His word can never literally be annulled. One who fails to keep it is viewed, rather, as having "violated" the covenant.

33. The literal translation of וַעֲוַבְתִּים, and I will forsake

הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַיַּוֹם הַהֹּוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשֶׂה סַלָּקָא אֶסַלֵּק שְׁבִּנְתִּי ְבִּיוֹמָא הַהוּא עַל כָּל בִּישְׁתָּא דִּי עֲבָּדוּ מִנְהוֹוֹ

CHUMASH TRANSLATION

and it will become prey, and many misfortunes and troubles will find it. It will say on that day, 'Is it not because my God is not in my midst that these misfortunes have found me?' ¹⁸But I will surely hide My face on that day because of all the evil that it did,

ONKELOS ELUCIDATED -

אוני אוני בישָׁן פַגּיאָן בישָּׁן פַגּיאָן בישָּׁן פַגּיאָן — and they will be for plunder by the other nations, [35] וְיַעְרְעָן יָתְהוֹן בִּישָׁן פַגִּיאָן — and many misfortunes and troubles will encounter them; [36] וְיִימֵר בְּיוֹמָא הַהוּא — It will say on that day, הַלָּא — fis it not because the shechinah of my God is not in my midst עְרְעוּנִי בִּישַׂיָא הָאִלֵּין — that these misfortunes have encountered me? [37]

18. וַאָנָא סַלָּקָא אֱסַלֵּק שְׁבְנְתִּי מִנְּהוֹן בְּיוֹמָא הַהוֹא — But I will surely REMOVE MY SHECHINAH FROM THEM on that day על בישׁתַא דִּי עַבְּדוּ — because of all the evil that THEY did,

them, would be אָשְׁעְּבוֹּקְנוּן, but since that is exactly the same as Hashem removing His Shechinah, which is stated in the next clause (see note 34), Onkelos renders it אַרְחַקְנוּן, and I will distance them. The intent is that Hashem will first distance them, and if they fail to repent, He will completely remove His Shechinah from them (Beurei Onkelos; see Me'at Tzori for an alternative approach).

34. Me'at Tzori explains that according to Onkelos, the meaning of Hashem's הַּסְתֵּר פְּנִים, "hiding of the face," is the suspension of His special closeness with the Jewish people, which the Torah (Shemos 33:14-15) expressed as Hashem's face going with them, and Onkelos rendered as His Shechinah going with them.

Others understand that when Hashem *hides His face*, it seems as though He is unaware of the people's tribulations (*Rashi*), or that He figuratively "turns His face away" and does not look at the people because, like a father, He cannot bear to see His children's intense suffering (*Ramban*).

35. Like Onkelos, Rashi (Chagigah 5b) explains that הְּהָיָה לָאֲכֹל, literally, they will be for eating, means that the other nations will plunder their possessions. This is unlike Rambam in Moreh Nevuchim (3:51), who indicates that the people would literally be eaten by wild animals (Nesinah LaGer).

36. In the context of an event befalling a person, the Hebrew root מצא, find (as in the word וֹמְצָאָהוֹ), whose Aramaic parallel is שכח, connotes something typical and expected, whereas the Aramaic root ערע,

encounter, implies an unexpected or unusual occurrence. Thus, for example, in Shemos 18:8, which refers to בָּדֶּרֶהְ מַשְׁרִ מְצָאָתִם בַּדֶּרֶהְ to בָּדֶּרֶהְ מִשְׁרִ מְצָאָתִם בַּדֶּרֶהְ the weariness that had "found" [the Jewish people] on the way, Onkelos renders if אַשְׁבַּחַתְנוּן, had found them, since travelers in the wilderness often have harrowing experiences. Here, though, the verse is referring to unusual, acute suffering on account of sinful behavior, so Onkelos renders it יְּתִיּבְרְעָן יִתְהוֹן, will encounter them (Beurei Onkelos; Torah U'Peirushah).

Onkelos might also be alluding to the approach taken by *Rambam* (*Moreh Nevuchim* ibid.), that the tribulations are not *directly* orchestrated by Hashem; rather, due to the removal of His Providence, the nation will lack any protection from the forces of nature and thus automatically encounter those tribulations, as if by chance (*Me'at Tzori*).

37. In this second half of the verse, Onkelos retains the singular form (me) of the Hebrew. This is because it presents the nation's *collective* thought, including the righteous people as well as those who have not suffered at all.

Alternatively, since this segment introduces and presents a direct quote, which is in the singular form, Onkelos does not deviate from that form (see *Beurei Onkelos*).

38. Virtually all the commentaries address why Hashem will continue to remove His *Shechinah* from the people even after they have acknowledged that their suffering is a result of Hashem not being among

בְּי פָבָּה אֶל־אֶלהָים אֲחֵרִים: יי וְעַהָּה כִּרְבָוּ לָכֶם אֶת־הַשִּירָה
אֲרִי אִתְּפְּנִיוּ בָּתַר טָעֲנָת עַמְמַיָּא: יי וּכְעַן כְּתִוֹבוּ לְכוֹן יָת הֻשְׁבַּחְתָּא
הַוֹּאת וְלַמְּדָה אֶת־בְּגֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁיכָה בְּפָמְהוֹן בְּדִיל דְּתְהֵי קֵּדְמֵי
הַנְא וְאַלְפַה יָת בְּנִי יִשְׂרָאֵל שִׁיכָה בְּפָמְהוֹן בְּדִיל דְּתְהֵי קֵדְמִי
הַשִּׁירָה הַוְּאת לְעֻד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ששי (שביעי כשהן מחוברין) כ בְּי־
הַשְּׁיבִיהְהוֹן אֶל־הָאָדְכָה וְשְׁרָאֵל: בְּבְנִי יִשְׂרָאֵל: בּיִי בּבְנִי יִשְׂרָאֵל: בְּיִר בְּבָנִי יִשְׂרָאֵל: בְּבִי בְּבָּנִי הַשְּׁרָהִי לְאֵרְלַא לְּכָּה וְּהַבְּעַתִּי לַאֲבִרְיוֹן זְבַרְת חָלָב וּדְבַשׁ בְּעִהִי לַאֲבִרְיִוּן לָבְרִי וִיְבְּעָהִי לַאֲבָּנְעִיוֹן זְבַתְ חָלָב וּדְבַשׁ אֵצִינִיוּן לְאַרְעַא דִי בִּיִי בְּיָמִית לַאֲבָּנְתִיוֹן עַבְּדָא חַלָּב וּדְבַשׁ

י"בר

(יט) אַת הַשִּירָה הַזֹּאת. "הַחַּוֹיִנוּ הַשָּׁמַיִס" עַד "וְכְפֵּר חֲדְמָתוֹ עַמוֹ" (להלן לב, א־מג):

CHUMASH TRANSLATION —

for it had turned to gods of others. ¹⁹ So now, write this song for yourselves and teach it to the Children of Israel, place it in their mouths, so that this song shall be for Me a witness against the Children of Israel.

²⁰ "For I will bring it into the Land that I swore to its forefathers, which flows with milk and honey.

- ONKELOS ELUCIDATED -

אָרֵי אַמְפְּנִיּוּ בָּתַר טָעֲוָת עַמְמַיָּא — for they had turned after the false gods of the nations. [39]

19. וֹכְעַן כְּתוֹבוּ לְכוֹן יָת תִּשְׁבַּחְתָּא הָדָא — So now, write this song of Praise (the Song of Haazinu)[40] for yourselves וְאַלְפַהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל — and teach it to the Children of Israel,[41] שַׁנְיַהּ בְּפָמְהוֹן — place it in their mouths, בְּדִיל דְּתְהֵי — so that this song of Praise shall be before Me a witness בְּבֵנִי יִשְׂרָאֵל — against the Children of Israel.

20. אֲרָי אָעֵלְנּוּן לְאַרְעָא דִּי קַנֵּמִית לַאֲבָהְתְהוֹן — For I will bring THEM into the Land that I swore to THEIR forefathers, עבָרָא חַלַב וּדְבַשׁ — a land which PRODUCES milk and honey,

them, which would seem to be the sort of repentance that would inspire His mercy. One approach (which appears in Abarbanel) is that the earlier phrase, אֲלֹהֵי בְּקְרְבִּי is it not because my god is not in my midst, is not referring to Hashem; rather, the people meant that their false gods are not watching over them! Onkelos' rendition of that phrase — Is it not because "the Shechinah of my God" is not in my midst — is clearly at odds with that approach (Me'at Tzori).

39. See above, 6:14 note 19. Regarding Onkelos' translation of 5x, literally, to, as after, see Vayikra 19:4, note 6.

Throughout this verse, Onkelos deviates from the singular form of the Hebrew, for the reason given in note 31 above.

40. The Aramaic term אָשְבּחְתָּא denotes a song of praise (see *Roke'ach*, Commentary to Siddur — *Kaddish*). Typically, the term is used regarding songs that are obviously songs of praise, such as the Song at the Sea (*Shemos* 15:1) or the Song of the Well (*Bamidbar* 21:17), which express praise to Hashem for His salvation and

miracles. Regarding the Song of Haazinu, however, it is difficult to understand why it would even be called a "song," much less a "song of praise," since for the most part it contains rebuke and prophecies of punishment and retribution should the Jewish people sin. Sfas Emes (Vayeilech, 5651) explains that the punishments themselves are cause for song and praise, as they are all for our own good, so as to preserve us as a nation. As David HaMelech says (Tehillim 101:1): חָפָר וֹמְשָׁבֶּי אָשִׁירָה of kindness and justice do I sing; to You Hashem do I sing praise, which the Gemara (Berachos 60a) expounds to mean: If [I am dealt] kindness, I will sing; and if [I am dealt] justice, i.e., punishment, [then too] I will sing. See further, Or Gedalyahu, Shemos, p. 75.

41. While, as indicated, the straightforward meaning of the verse is that Moshe and Yehoshua were to write the Song of *Haazinu* (below, 32:1-43; see *Rashi* and *Ramban*), it also includes the last of the 613 mitzvos: an obligation for every Jew to write a Torah Scroll. Some maintain that the purchase of books expounding on the Torah constitutes fulfillment of this mitzvah (see *Sefer HaChinuch*, Mitzvah 613).

יְאָכֵל וְשָׂבֶע וְדָשָׁן וּפָנָה אֶל-אֱלהָים אֲחַרִים וְעֲבָדׁוּם וְאָבָל וְשָׂבֶע וְנִיּפְּנִיוֹ וְיִהְפִּנִיוֹ נְיִהְפִּנִיוֹ נְיִהְפִּנִיוֹ נְיִהְפִּנִיוֹ נְיִהְפִּנִיוֹ בְּאַרְיִיבִי בֵּא וְיִהְיִּ בְּיִּהְ וְיִהְפִּנִיוֹ נְיִהְפִּנִיוֹ בָּא וְהָיָיָה בְּיִּאָן אָרִי וְעָבֶּן וְיִהְפִּנִיוֹ בָּא וְהָיִי אֲנִי וְעָבֶּן וְיִהְפִּנִיוֹ נְתְ קְיָהִי בִּי וְיְבִיּעִוֹ וְיִהְפִּנִיוֹ וְיִהְפִּנִיוֹ וְיִהְפִּנִיי יְת וְצְּרְוֹּה בְּיִשְׁן וְיִהְפִּנִיוֹ וְתְּבְּרִי וְבָּיְתְּיִ אֶת־יִּנְצְּחְוֹ וְיִהְפָּנְיוֹ וְעָבֵּן וְתְּהֵב הְּשְׁבַּחְתָּא הָּדְא בֻּנְיְמִיהִי לְּסְהִיּדְ בְּישְׁבְּיוֹ וְעָבֶּן וְתְּהָב הְשְׁבָּחְתְּא הָּיְא הָנְיִי וְנְעָבֶּן וְתְּתָּב הְשְׁבְּחְתִּא הָּיְא הָנְיִי וְנְעָבֶּן וְתְּבָּי וְנְעְבָּוֹ וְעְבָּוֹ וְעָבֶּוֹ וְתְּבְּיִי וְתְּבְּיִי וְנְעְבָּוֹ וְתְּבְּיִי וְתְּבְּיִי וְתְבְּיִי וְתְבְּיִוֹי וְיִשְּבָּעוֹ וְיִתְּבְּיִי וְתְּבְּיִי וְתְבְּיִי וְתְבְּבְּיוֹ וְתְּבְּיִי וְתְבְּיִי וְתְבְּבְּיוֹ וְתְּבְּיִי וְתְבְּיִי וְתְבְּבְּיוֹ וְתְּבְּיִוֹ וְתְּבְּבְּיוֹ וְתְּבְיִי וְתְבְּבְּיִי וְתְבְּבִיי וְתְבְּבְּיוֹ וְתְבְּבְיוֹ וְתְבְּבְּיוֹ וְתְבְּבְיוֹ וְתְבְּבְּיוֹ וְתְבְּבְּוֹיוֹ וְתְשְּבְּעוֹוֹ וְתְבְּבְּוֹ וְתְבְּבְּיוֹ וְתְּבְּבְּיוֹ וְתְנְבְּבְּיוֹ וְתְנְבְּיוֹ וְתְּבְבְּיוֹ וְתְבְּבְּיוֹ וְתְבְּבְּיוֹ וְתְיְבְּבְּתְתְיִיי בְּיְתְוֹי וְתְבְּבְּתְתְייִי בְּעְבְרִים אְבְבִייְתְוֹי וְתְּבְּבְּיוֹ וְנְשְבְּבְעוֹן וְנְעְבָּוֹ וְתְּבְּבְּתְתְייִי בְּבְּבְיוֹן וְתְּבְּבְּיוֹ וְתְּבְּבְיוֹ וְבְּבְּיִוֹ וְתְּבְּבְּתְתְייִי בְּבְיְתְוֹי וְתְּבְּבְּתְתְיִי וְתְּבְּבְּיוֹ וְתְבְּבְּתְתְיִי וְתְבְּבְיוֹ וְתְּבְּבְּתְוֹיוֹ וְתְבְּבְּתְיִם בְּבְּבְיוֹן וְתְבְּבְיוֹ בְּתְבְּיִוֹ וְתְּבְּיִין וְנְשְבְּבְּיוֹ וְתְּבְּיְּתְ וְּבְּבְיוֹ בְּבְּבְיוֹ בְּתְבְּיוֹ בְּתְבְיוֹ בְּבְּבְיוֹ בְּיתְבְּיוֹ בְּתְבְּבְיוֹ בְּבְּבְיוֹן וְנְשְבְּבְּיוֹ בְּבְבְיוֹן בְּבְבְּיוֹ בְּבְיוֹתְ בְּבְּבְּבְיוֹן וְישְבְּבְּיוֹ בְּבְבְיוֹן בְּבְּבְּיוֹ בְּבְבְיוֹן בְּבְבְּבְּבְיוֹן בְּבְבְיוֹן בְּבְּבְּיוֹם בְּבְּבְיוֹן בְּבְבְּיוֹם בְּבְבְיוֹם בְּבְבְּבְיוֹן בְּבְבְיוֹן בְּבְבְיוֹם בְּבְבְיוֹם בְּבְבְיוֹיוֹ בְּבְבְיוֹן בְּבְבְּיו

י"בר

(ב) וְנִאֲצוּנִי. וְהַכְעִיסוּנִי, וְכָן כָּל "נִיחוּן" לְשׁוֹן כַּעַס (להלן לב, יט ואונקלוס שס): (בא) וְעַנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָבָיוֹ לְעֵד. שָׁבָּה לָיִשְׂרָחֵל שָׁמִין פּוֹרָה מִשְׁכַּח מִזַּרְעָס שְׁבָּח מִפִּי זַרְעוֹ. הַבִי זוֹ הַבְּטָחָה לְיִשְׂרָחֵל שֶׁמִין פּוֹרָה מִשְׁכַּח מִזַּרְעָס שְׁבָּח מִפִּי זַרְעוֹ. הַבִי זוֹ הַבְּטָחָה לְיִשְׂרָחֵל שֶׁמִין פּוֹרָה מִשְׁבַּח מִזַּרְעָס לַנִּמְרָי וֹספרי מח; שבת קלח:):

— CHUMASH TRANSLATION —

but it will eat and it will be sated and it will become fat, and it will turn to gods of others and they will serve them, and they will provoke Me and it will annul My covenant. ²¹ It shall be that when many misfortunes andtroubles find it, then this song shall speak up before it as a witness, for it shall not be forgotten from the mouth of its offspring, for I know its inclination, that which it does today, when I have not yet brought it into the Land that I have sworn."

– ONKELOS ELUCIDATED —

יוֵיכְלּוֹן וְיִשְׂבְּעוֹן וְיִתְפַּנְּקוֹן — but they will eat and they will be sated and they will indulge themselves, יְיִתְפְּנִוֹן בָּתַר טְעֵוָת — and they will turn after the false gods of the nations וְיִבְּלְחָנוֹן — and they will serve them, וְיִבְּלְחָנוֹן — and they will cause anger before Me יִישְׁנוֹן יָת קִימִי — and they will violate My covenant.

21. ייָהָי אָרֵי יְעָרְעָן יָתְהוֹן בִּישָׁן סַגּיּאָן וְעָקָן — It shall be that when many misfortunes and troubles encounter them, יְתָתֵב בּיִתְנְתֵּל הָרָי לְּסְהִיּר לְּסְהִיּר לְּסָהִיּר לְּסָהִיּר לְּסָהִיּר לְּסָהִיּר לְּסָהִיּר לְּסָהִיּר לְּסָהְיִּר — then this song of praise shall respond before it (i.e., before the people) as a witness that it had been forewarned of these consequences, יְשִׁי מִפְּּם — for [the song] shall not be forgotten from the mouth of their children; אבִר יָת יִצְרָהוֹן — apr יַלְי יָת יִצְרָהוֹן — I know that this will happen, for their evil inclination is revealed before Me, די אַנוֹן עָבְּרִין יוֹמָא דֵין — as I see that which they do today, עד לָא אָעֵלנוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית — when I have not yet brought them into the Land that I have sworn."

^{42.} Onkelos is unlike Targum Yonasan here (see Rashi, Shevuos 47b בבי דהינא), and Rashi to Tehillim 20:4, who interpret the word וְדָשׁוְ to mean and it will become fat (like נְשְׁמֵן). According to Onkelos, it refers to indulging in physical pleasures.

^{43.} In this phrase, Onkelos retains the Hebrew's singular form. This is because the song testifies to the nation *as a whole* that sinful behavior results in dire punishment, but this will not apply to all *individuals* (which would be indicated by the use of a plural form;

see note 31), since righteous people sometimes suffer badly despite their good behavior, and the wicked sometimes have blissful lives (*Marpei Lashon*; see *Chalifos Semalos* for an alternative approach).

^{44.} This is a promise that the Torah will never be completely forgotten from the Jewish people (*Rashi* from *Shabbos* 138b).

^{45.} The word טֶּרֶש means not yet, as Onkelos renders it, אָ עָר לָא (Rashi to Shemos 9:30; cf. Ramban there, who explains that it means before).

את־השירה ההוא ההוא ביומא אָת־יִהוֹ בו אַכ: כג וַיצו יָהוֹשֵׁעַ בר ית לות משה ספרא ארוֹן מסטר יתה ותשוון

נ״א: וַאַלַם*

י"בר

(כג) וַיְצֵו אֶת יְהוֹשָׁעַ בִּן נוּן. מוּסָב לְמַעְלָה (פּסוק יד) לֶהֶם: (בו) לֶקֹחַ. כְּמוֹ "זָכוֹר" (שמות כ, ח), "שָׁמוֹר" (לעיל ה, בְּלַפִּי שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁמְפוֹרָשׁ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי יב), "הָלוֹךְ" (ירמיה לה, ב): מִצַד אֲרוֹן בְּרִית ה׳. נֶחְלְקוּ בּוֹ

— CHUMASH TRANSLATION —

²² Moshe wrote this **song** on that day, and he taught it to the Children of Israel. ²³ He commanded Yehoshua son of Nun, and said, "Be strong and resolute, for you shall bring the Children of Israel into the Land that I have sworn to them, and I shall be with you."

²⁴ So it was that when Moshe finished writing the words of this Torah onto a book, until **their conclusion:** ²⁵ Moshe commanded the Leviim, the bearers of the Aron of the Covenant of Hashem, saying, ²⁶ "Take this Book of the Torah and place it at the side of the Aron of the Covenant of Hashem, your God,

- ONKELOS ELUCIDATED -

22. וֹכְתַב מֹשֶׁה יָת תּוֹשְׁבַּחְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא הַהוּא — Moshe wrote this SONG OF PRAISE on that day, וְאַלְפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל — and he taught it to the Children of Israel.

23. ופַקיד יָת יְהוֹשֻעַ בַּר נוּן — [Hashem] then commanded Yehoshua son of Nun, בַּאֲמֵר הְּקַף וָעֱלֵם — and said, "Be strong and resolute, אֲבִי אַהְ הָעֵל יָת בְּנֵי יִשְׁרָאֵל לְאַרְעָא דִּי קַיִּמִית — for you shall bring the Children of Israel into the Land that I have sworn to them, וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעְדָּף — and MY WORD WILL BE IN YOUR AID."

24. נְהָנָה כֵּד שֵׁיצִי משֶׁה — So it was when Moshe finished אָסְבָּתָב יָת בְּתְגָמֵי אוֹרְיָתָא הָדְא עַל סְבְּרָא — writing the words of this Torah onto a book, עד דִּשְׁלִימוּ — until THEY WERE CONCLUDED,

25. ופַקּיד משֶׁה יָת לֵוְאֵי — Moshe commanded the Leviim, אַרון קְיָמָא דַייִ לְמֵימָר — the bearers of the *Aron* of the Covenant of Hashem, saying,

26. קבו יָת סְפְרָא דְאוֹרְיְתָא הָדֵין — "Take^[46] this Book of the Torah הְשַׁוּוֹן יָתָה מִּסְטַר אֲרוֹן קָיָמָא דַייִי אֱלְהָבוֹן — and place it at the side of the *Aron* of the Covenant of Hashem, your

this form here (rather than the simpler קחוי, which is the Hebrew equivalent of Onkelos' קבוי in order to indicate

^{46.} The Hebrew word לָּקֹי is a verb form that denotes ongoing activity (literally, "be taking"). The Torah uses

כס אָרִי יָדִאָנָא בָּתַר דַּאָמִּיּת אָרֵי חַבָּלָא תְחַבְּלוּן וְתִסְטוֹן כֹּס אָרִי יָדַאָנָא בָּתַר דַּאָמִיּת אָרִי חַבָּלָא תְחַבְּלוּן וְתַּרְעָּהְ בִּי אָרִי יָדַאָנָא תְחַבְּלוּן וְמַרְבָּיוֹּהְ אָרְיִהְ אָרָי יָדַאְנָא יָתַ־עָּרְבְּיּ בְּאָיָא הָא עִר דַּאָנָא לֵיָם עִמְכוֹן יוֹמָא דִין מְּסְרְבִּיוֹ וְעָּסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבִין וְאָסְרָבְּרָה בְּאָוֹנִיהָם עֵּמְכּוֹן וּאָסְרָבִין וְאָסְרָבִילוּ וַאָּמֵלֵּל מֵּרְה בְּאָוֹנִיהָם אָתְּרְבְּבְרָה בְּאָוְנֵיהָם אָתְרְבְּבְרָה בְּאָוְנֵיהָם אָתְר בָּמִיהוּן יָתְ שְׁמִיּא וְיָתְ אַרְעָא: בִּי שִׁבְּטִיכָם וְאָדְבְּבְרָה בְּאָוְנֵיהָם וְאָת־הָאָרֶץ: מְּרְבִיכוֹן וְאָסְרֵבְּלְה בְּאָוֹנִיהָם אָתְר בְּאָבִיים וְאָתְרְהְאָבְיִים הָאָלֵין וְאַסְרָבִיכוֹן וְאָסְרֵים וְאָתְרְהְאָבְיִים הָאָּלֵין וְאַסְרְבִיכוֹן וְסִרְבָּיִם וְאָבְיִים הָאָלֵין וְאַסְרֵבִיכוֹן וְסִרְבִּילוֹן וְאַרְבִּבְרִים הָאָבְיִים וְאָבְיִין וְאַסְרֵבִיכוֹן וְסִרְבָּיִם וְאָבְיִים הְאָבָיוֹן וְאַסְרֵבִיכוֹן וְסִרְבָּלְיִם עְּבִילִין וְאָסְרֵבִי בִּוֹן וְיִיּהְאָחָתְת תִּשְׁחְתֹּלוּן וְסַרְתָּבִים בִּיּבְיּיִים הְאָבְיִין וְאִיְיִים הְבָּאְנִייִים וְּאָבְיִיים וְאָבִייִין וְאִיּאְיִידְה בָּבְי אָתִייִים הְבָּלָּא עִיִרְה בְּאָבִייִן וְּמִירְתָּעִייִין וְמִיּרְהָיִים הְאָבְיִיים הְבָּבְיּיִין וְאִיּיִים הְבְּאָמִייִין וְיִיּאְהְיִייִין בִּיְיִים הְבָּלָּא מִיִייִין וְיִיּיִים הְבְּאָתִיייִין בְּעְנָא בְּיִייִים הְבְּאָבִייִין וְיִיּבְעְנִיי בִיּיִים הְבִּיִייִין וְיִיּאְיִיִין מְיִבְייִין בְּעְבִייִין וְיִייִין בִּעְנִיִיּיִי בִיעְנָיִייִין בְּעְנִיּיִין בִיּיְבְעִייִין בִיּיְבִייִין בְיּיִיְיִייִין בְּיִייִייִין בִיּיְנִייְיִייִין בִיּיְיִיּיְיִייִין בִיּיִיְיִיּיִי בִיעְנָא בָּייִין בְּעְבִיּיִין בְּיִיְיִיּיִין בְיִיּיִייִין בִיּיְבָּיִיּיִין בְּיִייִיייִייִייִין בִיּיְבָּיִיּיִין וְיִיּיִייִין בִיּיְיִיְיְיִיְיְיְיִייְיִייְיִייִין בְּיִיּיִייִין בְּיִיְיִיּיִייְיִיּיְיִייְיִייִייְיִייִייְיִייִייְיִייְיִייְיִייְיִיְיִייְיִיְיְיִייְיִיְיִיּיְיִייִיְיְיִיּיְיִיּיִיְיִיּיְיִיּיְיִיּיְיִיּיְיִייְיִייְיִיּיְיִ

בראש העמוד, בי"ה שמ"ו סימן

לְקַיֵּים מַה שֶׁבֶּּאֲמַר "וְמֵין שְׁלְטוֹן בְּיוֹם הַפְּטֶת" (הְהֹלֹח ה, ה; תנחומה בהטלוחך יו: וְאֲעִידָה בָּם אֶת הַשְּׁמֵיִם וְאֶת הָאֶרֶץ. וְחִׁם בּהטלוחך יו: וְאֲעִידָה בָּם אֶת הַשְּׁמֵיִם וְאֶת הָאֶרֶץ. וְחִׁם מֹחמֵר הֲכָי כְּבָּר הַעִיד לְמַעְלָה (ל, יט) "הַעִידֹתִי בָּכֶס הַיּוֹם וּגוֹ", הָסֶס לְיִשְׁרָמֵל חָמֵר, וְצַלְּבָּעִים וְלָחְבֶּר הֹח: (בט) אַחֲרֵי בַּח לוֹמֵר "הַחַּזִּינוֹ הַשָּׁמִיִם וְגוֹ" (להלן לב, ה): (בט) אַחֲרֵי בַּח לוֹמֵר "הַחַּיִּנִינוֹ הַשָּׁמִיִם וְגוֹי" (להלן לב, ה): (בט)

מוֹתִי בִּי הַשְּׁחֵת תַּשְׁחִיתוּן. וַהַרֵי כָל יִמוֹת יָהוֹשְׁטֵ לֹח

חַכְמֵי יִּקְרָחֵל בְּבָּבָּח בַּמְרָח (יד:): יֵשׁ מֵהֶס אוֹמְרִים: דַּף הָיָה בּוֹלֵט מִן הָּטָרוֹן מִבַּחוּךְ וְשֶׁס הָיָה מוּנָח, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִצַּר הַלּּוֹת הָיָה מוּנָח בְּמוֹךְ הָשָׁרוֹן: (בח) הַקְהִילוּ אֵלֵי. וְלֹח הַלּוּחוֹת הָיָה מוּנָח בְּמוֹךְ הָשְׁרוֹן: (בח) הַקְהִילוּ אֵלֵי. וְלֹח הָקְנִים אוֹמוֹ הַיּוֹס בַּחֲטוֹנְרוֹת לְהַקְהִיל אֶת הַקְּכָּל, לְפִי שָׁצֶּהְמֵת "שְׁשֵׁה לְךְ" (במדבר י, ב), וְלֹח הְשְׁלִיש יְהוֹשָׁע עֲלֵיהֶם וּבְּחַיִּיו (בִּיִּה לְוֹרָם יוֹם מוֹמוֹ [נ"ח: בִּיוֹם מוֹמוֹ] שֵׁל משַׁה], וְאַף בְּתַיִּיו נְנְנְיִוּ לְוְרָם יוֹם מוֹמוֹ [נ"ח: בִּיוֹם מוֹמוֹ].

---- CHUMASH TRANSLATION -

and it shall be there for you as a witness. ²⁷ For I know your rebelliousness and your stiff neck; behold! while I am still alive with you today, you have been rebels against Hashem — and surely after my death! ²⁸ Gather to me all the elders of your tribes and your officers, and I shall speak these words in their ears, and call the heavens and the earth to bear witness against them. ²⁹ For I know [that] after my death you will surely act corruptly, and you will deviate

ONKELOS ELUCIDATED

 God , ייהֵי תַּמֶּן בָּךְ לְּסָהִיד — and it shall be there for you as a witness.

27. אֲרֵי אָנָא יָת סַרְבָנוּתְּךְ — For I know your obstinacy, אָרֵי אֲנָא יָת סַרְבָנוּתְךְּ — and your stiff neck; הָא עַד דַּאֲנָא קַיִּם — behold! even while I am still alive with you today, מְּטְרְבִין הֲנִיתוּן קֵדְם יְיִ — you have been REFUSERS [48] BEFORE Hashem, וְאַף בָּתַר דַּאֲמוֹת — and surely after I DIE it will be so!

28. בְּנוֹשׁוּ לְוְתִי יָת בָּל סְבֵּי שִׁבְּטִיכוֹן וְסְרְבִיכוֹן — Gather to me^[49] all the elders of your tribes and your officers, וַאֲמֵלֵל — and I shall speak these words IN THEIR PRESENCE, וְאַסְהֵר בְּהוֹן יָת שְׁמֵיָא וְיָת אַרְעָא — and call the heavens and the earth to bear witness against them.

29. אֲרֵי יָדַעְנָא — For I know בָּתַר דַאֲמוּת אֲרֵי חַבָּלָא תְחַבְּלוּן — that after I DIE you will surely act corruptly, [50]

that the Leviim should see to it that the Sefer Torah constantly be at the side of the *Aron* (see *Mizrachi*). Onkelos, however, renders it in accordance with its basic intent. 47. The Gemara (*Bava Basra* 14b) cites a dispute as to whether the Torah was placed on a shelf outside the *Aron*, or alongside the *interior* wall of the *Aron*, next to the *Luchos* (*Rashi*).

48. See above 9:7 note 14.

49. The trumpets with which Moshe ordinarily summoned the people (see *Bamibar* 10:2) were not used at this time. They were hidden away on this last day of his life, in accordance with the verse (*Koheles* 8:8): *And there is no rulership on the day of death* (*Rashi*).

50. Although Moshe predicted that the national

מִן־הַבֶּּרֶךְ אֲשֶׁר צִּוָּיתִי אֶתְכֶם וְקַרָּאת אֶתְכֶם הְרָעַה בְּאַחֲרִית מִן אָרְחָא דִּי פַּפְּדִית יָתְכוֹן וּתְעָרַע יָתְכוֹן בִּישְׁהָא בְּסוֹף הַיָּמִים כִּי־תַעֲשָׂוּ אֶת־הָרַע בְּעִינֵי יהוֹה לְהַכְעִיסִוֹ בְּמַעֲשֵׂה יוֹמֵיָא אֲרִי תַעְבְּדוּן יָת דְּבִישׁ קָּדָם יִיָּ לְאַרְגָּוָא קַּדָמְוֹהִי בְּעוֹבָדִי יְדִיכֶם: לּוַיְדַבֵּר משָׁה בְּאָוְנֵי כָּל-קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרָי יְדִיכוֹן: לּ וּמַלִּיל משָׁה בַּאָוְנֵי כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָּמִי

> הַשִּׁירָה הַוְּאת עָד תִּמָם: פפפ ע׳ פסוקים. אדני״ה סימן. תּוֹשׁבַחָתָּא הַרָא עַר דִשׁלִימוֹ:

> > רש"י

ברכות ב, ח), כָּל זְמֵן שִׁיְהוֹשָׁעַ חֵי הָיָה נְרְאָה לְמשֶׁה כְּאִילּוּ הוא חי: הְשְׁמִימוּ, שֶׁנֶּמֲמֵר "וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָמֵל אֶת ה' כֹּל יְמֵי יְהוֹשָׁעַ" (יהושט כד, לא). מְבָּאוֹ שַׁפַּלמִידוֹ שֵׁל אָדָס חָבִיב עַלִיו כְּגוּפּוֹ (ירושלמי

CHUMASH TRANSLATION -

from the path that I have commanded you, and misfortune will encounter you at the end of days, when you do what is evil **in the eyes of** Hashem, to anger Him through the work of your hands."

³⁰ Moshe spoke, in the ears of the entire congregation of Israel, the words of this song, until their conclusion.

- ONKELOS ELUCIDATED -

מן אָרְחָא דִּי פַּקּדִית יָתְכּוֹן — and you will deviate from the path that I have commanded you to follow, וּתְעָרַע יָתְכוֹן בִּישְׁתָּא — and misfortune will encounter you at the end of days, אָרֵי הַעְבְּדוֹן יָת דְּבִישׁ קֵּרָם יִיִּ — when you do what is evil before Hashem, לְאַרְנָּוָא קָדְמוֹהִי בְּעוֹּבְדִי יְדֵיכוֹן — to cause anger before Him through the work of your hands." [51]

30. ומַלִּיל משֶׁה קֵּדָם בָּל קְהָלָא דְיִשְּׂרָאֵל — Moshe spoke, before the entire congregation of Israel, יָת בְּתְגָמֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא — the words of this song of Praise, עד דְּשְׁלִימוּ — until THEY WERE CONCLUDED.

corruption would begin as soon as he died, the verse (*Shoftim* 2:7) testifies that the nation remained righteous as long as Yehoshua lived. This shows that a teacher loves his student like himself, so that Moshe

felt that he was still alive as long as Yehoshua lived (*Rashi*; see further, *Meshech Chochmah*).

51. I.e., the idols you will make (see Rabbeinu Bachya).

HAFTARAS NITZAVIM / הפטרת נצבים

Yeshayah 61:10 — 63:9 / ישעיה סא:י

61¹⁰ will rejoice intensely with HASHEM, my soul shall exult with my God, for He has dressed me in the raiment of salvation, in a robe of righteousness has He cloaked me, like a bridegroom who dons priestly glory, like a bride who bedecks herself in her jewelry. ¹¹ For as the earth brings forth her growth, and as a garden causes its sowings to grow, so shall my Lord, HASHEM/ELOHIM, cause righteousness and praise to grow in the face of all the nations.

62 ¹ For Zion's sake, I will not be silent, and for Jerusalem's sake, I will not be still, until her righteousness shall go forth like bright light, and her salvation shall flame like a torch. ² And nations shall perceive your righteousness, and all kings your honor; and you shall be called a new name, which the mouth of HASHEM shall articulate.

סא שְּׁוֹשׁ אָשִּׁישׁ בִּיהוֹה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלהַׁי כָּי הִלְבִישַׁנִי בִּגְדִי־יֶּשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטֶנִי אַכֶּי בָאָבֶץ תּוֹצְיא צִמְחָה וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תִצְמִיחַ בֵּן | אַדֹנִי זֶהוֹה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נָגֶר כָּל־הַגּוֹיִם: סב א לְמַעַן צִיוֹן לְא אֶחֲשֶׁה וּלְמַעַן יְרִוּשָׁלָם לְא אֶשְׁקוֹט עַד־ יֵצֵא כַנֹּגַה צִדְלָה וִישִׁוּעָתָה כְּלַפִּיד יִבְעֵר: בּוְרָאִוּ גוֹיִם צִדְלֵה וְיִשְׁוּעָתָה כְּלַפִּים כְּבוֹבֶר; בּוְרָאִוּ גוֹיִם צִדְלֵה וְיִשְׁוּעָתָה כְּלַפִּים כְּבוֹבֶר; וְלָבָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פֵּי יהוָה יִקְבֶּנוּ: ³ Then you shall be a crown of splendor in the hand of HASHEM; and a royal headdress in the palm of your God. ⁴ It shall no longer be said of you, "Forsaken one," and of your land shall no longer be said, "Desolate place," for you shall be called "My-desire-is-inher," and your land "Settled," for HASHEM's desire is in you and your land shall be settled. 5 As a young man espouses a maiden, so shall your children settle in you; and like the bridegroom's rejoicing over his bride, so shall your God rejoice over you. 6 Upon your walls, O Jerusalem, have I assigned guardians; all the day and all the night, continuously, they shall never be silent; O reminders of HASHEM, let yourselves not rest. ⁷ And give not any rest, until He establishes, and until He sets Jerusalem as a praise in the Land. ⁸ HASHEM swore by His right hand and by His powerful arm: I will not give your grain any longer as food for your enemies; and alien sons shall not drink your wine for which you have exerted yourself. 9 For those who have harvested it shall eat it and praise HASHEM, and those who have gathered it in shall drink it in My holy courtyards.

¹⁰ Go through, go through the gates; clean the people's way; beat down, beat down the highway, clear it of stone; raise a banner over the peoples. ¹¹ Behold! HASHEM has made heard unto the end of the earth: Say unto the daughter Zion, "Behold! Your salvation has come; behold! His recompense is with Him, and His wage is before Him."

¹² And they shall call them, "The holy people, the redeemed of HASHEM"; and you shall be called, "Sought after; city not forsaken."

garment from Botzrah? It is this One Who was majestic in His raiment, Who was girded with His abundant strength? — "It is I Who speaks in righteousness, abundantly able to save." 2 Why the red stain on Your raiment? And Your garments — as one who treads in the wine vat! 3 "A wine press have I trod by Myself, and from the nations not a man was with Me; I trod on them in My anger and trampled them in My wrath, their lifeblood spurted out on My garments, and I soiled My raiment. 4 For the day of vengeance is in My heart and the year of My redemption has come. ⁵ I looked, but there was no helper; I was astonished, but there was no supporter; so My arm saved for Me, and My wrath supported Me. ⁶I trampled peoples in My anger, and stupefied them with My wrath, and threw their lifeblood to the ground."

⁷ The kindness of HASHEM will I mention, the praises of HASHEM, in accordance with all that HASHEM has bestowed upon us, and the abundant goodness to the House of Israel, which He bestowed upon them in His compassion and in His abundant kindness. ⁸ For He said, "Yet they are My people, children who will not be false," and He was unto them a Savior. ⁹ In all their troubles, He was troubled, and an angel from before Him saved them; with His love and with His compassion He redeemed them; He lifted them and bore them all the days of the world.

גוָהַיֵּית עַטֵרת תִּפְאָרֵת בִּיַד־יהוָה וּצְנֵיף גּ וָהַיֵּית עַטֵרת [וצנוף כ׳] מלוכָה בִּכַף־אֱלֹהַיִר: דּ לֹא־יֵאַמֵּרֹ עוד עַזוּבָה וּלִאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שָׁמַמָּה כֵּי לָךְ יִקְּרֵא חֵפִצִי־בָּה וּלְאַרְצֵךְ בּעוּלֵה בֵּי־חַפֵּץ יהוה בַּרְ וִאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל: ה בֶּי־יִבְעֵל בַּחוּר בִּתוּלֵה יִבְעַלְוּךְ בַּנֵיְךְ וּמִשְּׁוֹשׁ חַתַן עַל־כַּלָּה יַשִּׁישׁ עַלֵיִרְ אֵלהַיִרְ: ּ עַל־חָוֹמתַיִּךְ יִרְוּשַׁלַבְ הִפְלַּדְתִּי שְׁמִרִּים כַּל־ הַיָּוֹם וְכַל־הַלֵּיַלַה תַּמִיד לְא יֵחֲשִׁוּ הַמַּזְכִּירִים אַת־יהוֹה אַל־דֵּמֵי לַכֵּם: זּוְאַל־תִּתְנִוּ דַמֵי לוֹ עַד־יִכוֹנֵן וְעַד־יַשִּים אַת־יִרוּשַׁלֵם תִּהְלַּה בַאַרֵץ: חַנִשְבַע יהוָה בֵּימִינָוֹ וּבְזְרוֹעַ עִזְּוֹ אָם־אֵתֵוּ אֶת־דָגַנֶּךְ עָוֹד מֵאַכַל ֹלְאִיִבַּיִךְ וְאָם־ יִשְׁתִּוּ בָנֵי־נַכַר תֵּירוֹשֶׁךְ אֲשֶׁר יַגַעַתִּ בִּוֹ: ט כֵּי מאַספַיוֹ יִאכלהוּ וְהֵלְלוּ אֵת־יהוָה וּמְקַבְּצֵיו יִשִׁתַהוּ בִּחַצְרוֹת קַרִשֵּׁי: יעָבְרוּ עָבְרוּ בַשָּעַרִים פַּנָּוּ הֵרֶךְ הַעָם סְלוּ סְלוּ הַמְסְלַּה סַקּלִוּ מֵאֶבֶן הַרִימוּ נֵס עַל־הַעַמִּים: יא הַנֵּה יהוֹה הַשְּמִיעַ אַל־קַצָה הַאַרֵץ אַמרוּ לְבַת־ צִיּוֹן הָנֵה יִשְׁעֵך בַּא הָנֵה שְּׁכַרוֹ אָתוֹ וּפִעְלַתוֹ לְפַנֵיו: יב וְקַרְאָוּ לַהֵם עַם־הַקְּדֵשׁ גָאוּלֵי יהוה וַלַךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לְא נַעֲזַבַה: סג א מִי־ זָה | בַּא מֵאֵדוֹם חַמִּוּץ בְּגַּדִים מִבַּצְרַה זָה הַדור בִּלְבוּשׁוֹ צעה בִּרב כֹּחוֹ אַנֵי מִדְבֵּר בְצַדַקָה רֶב לְהוֹשִׁיעַ: בַ מַדוּעַ אַדם לִלְבוּשֵׁךְּ וּבְגַדֵיךְ כָּדֹרֶךְ בָּגַת: ג פוֹרָה | דַּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמעַמִּים אֵין־אֵישׁ אָתִּי וְאֵדְרְכֶם בְּאַפִּי ּוְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתֵי וִיֵז נִצְחַם עַל־בִּגַדִּי וִכַל־ מַלְבּוֹשֵׁי אָגָאַלְתִּי: דְ כִּי יִוֹם נַקָם בִּלְבִּי וּשְׁנַת גאולי בַאַה: הואַבִּיט ואַין עוֹר ואַשְׁתּוֹמֵם וָאֵין סוֹמֵךְ וַתִּוֹשַׁע לִי זְרֹעֵי וַחַמַתִּי הֵיא סָמַבֶּתְנִי: וּוָאַבַוּס עַמִּים בָּאַפִּי וַאֲשַׁבְּרֵם בַּחַמַתֵּי וָאוֹרֵיד לַאָרֵץ נִצְחַם: זּחַסְרֵי יהוָה | אַזִּכִּיר תִּהָלְּוֹת יהוֹה כִּעֵּל כַּל אֲשֵׁר־ גּמַלָנוּ יהוָה וָרַב־טוּבֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵׁל אֲשֵׁר־ גְּמָלֶם כְּרַחֲמֶיו וּכְרָב חֲסָדֵיו: חּ וַיֹּאמֶרֹ אַר־עַמֶּי הֵּמָה בָּנִים לְא יִשַׁקֵּרוּ וַיִּהֵי לַהֵם לְמוֹשֶׁיעַ: ט בִּכַל־צַרַתֵם | לְוֹ [לֹא כֹּ] צַׁר וּמַלְאַךְ פַּנַיוֹ הָוֹשִׁיעַם בּאֲהַבַּתְוֹ וּבְחֵמִלַתְוֹ הָוּא גָאַלֶם וַיְנַטְּלֶם וַיְנַשְּׁאָם כַּל־יָמֵי עוֹלָם: